

YOKSULLUK ŞİDDET DÖNGÜSÜNÜN SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN ANALİZİ

Mehmet Rauf KESİCİ*

ABSTRACT

As a socio-economic problem, poverty has been on the agenda of political economy throughout the world history. During recent years, its scope and comprehension have become immense with the political and societal transformations sweeping all around the world, thereby coming to the fore for the vast majority of the countries. The political economy of today's world dominated by the liberal capitalism poses significant societal challenges such as the destruction of the environment, wars and violence.

Violence, asserting itself in various forms such as oppression, suicide and murder, is one of the most formidable problems of our age. Nowadays, the capacity and volume of the violence are beyond comparison with the previous decades. In other words, the violence is tremendously on the rise all around the world.

On the other hand, there is a cause-result relationship between the poverty and violence. As a conclusion, the policies to bring down the power will also reduce the violence in a direct way, and vice versa. So, every policy and applications that are applying for decrease will also care for the purpose of the cancelling poverty and violence vicious circle. For cancel this vicious circle, the programs and strategies that struggle with poverty and the social policy applications that protect and develop the main human rights should be putting forward and it should be attempt a struggle that is about violence.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk (Poverty), Şiddet (Violence), Sosyal Politika (Social Policy)

GİRİŞ

Yoksulluk en genel anlamda herhangi bir bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari geçim şartlarına erişememesi olarak tanımlanabilir. Yoksulluk olgusu her dönemde var olmuş bir sosyo-ekonomik arıza olarak

* *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi*

gündemde yer almıştır ve günümüzde bir çok ülke için en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Dünyadaki ekonomik, siyasi ve sosyal değişimlerle boyut değiştirmiş fakat her dönemde önemini koruyagelmiştir. Günümüzde kapitalizmin girdiği evre yoksullukla birlikte bir çok sosyal soruna (doğanın tahribi, etnik çatışmalar, şiddet vb.) işaret ediyor. Bunlar, çözümü gittikçe zorlaşan karmaşık sorunlara dönüşmüş durumdadır. İşsizlik, sendikasılaştırma politikaları, kayıtlı sektörden kayıtsız sektöre kayma, göç gibi sorunlar ücret eşitsizliğine, gelir dağılımının bozulmasına ve dolayısıyla yoksulluğun artmasına katkı yapmaktadır.

Dünya üzerindeki ülkelerin bazılarının bütçe harcama kalemlerinin en önemlilerinden bir tanesi askeri harcamalardır. Kimi zaman savaşa tutuşmuş olan ülkeler tabiri caiz ise varlarını yoklarını silaha yatırmaktadırlar. İran – Irak savaşında iki ülkenin yaptığı savaş harcaması bu konuda örnek olarak verilebilir.(Köylü,2002:417-422) Bu maliyetten dolayı bu ülkeler eğitim, sağlık, konut gibi sosyal alanlara yeterince kaynak ayıramadıkları gibi yeni yatırımlara yönelmek ve yeni iş alanları açmak için de yeterli kaynak ayıramazlar. Bundan dolayı bu tarz ülkelerde işsizlik, üretimsizlik gibi olguların sonucunda kitlesel yoksullaşma süreçleri ile karşı karşıya kalınır.

Sosyal, kültürel ve ekonomik faktörler şiddetin oluşumunda rol oynarlar. Az gelişmiş ve yoksul ülkelerdeki şiddet düzeyi diğer toplumlara göre daha fazladır. Bu, yoksulların kendi aralarındaki mücadelenin yanı sıra bazen başkaldırı, toplumsal kargaşa gibi biçimlere de bürünebilmektedir. Çünkü kısıtlı bireyler kısırıldıkları cendereden kurtulmanın yolunu ararken çoğu zaman şiddete başvururlar. Birçok ülkede suç işleyenlerin çoğunluğu, yoksul ve eğitimsiz kesimden gelmektedir. Dünyada geçmişten günümüze şiddet içeren olaylar eksik olmamıştır. Fakat günümüzde şiddetin boyutları ve şiddete harcanan değerler geçmişle karşılaştırılamayacak derecede yüksektir. Özellikle savaşlardaki şiddetin boyutu ve savaşlarda harcanan insani ve maddi kaynaklar çağımızın en önemli sorunlarından biridir. Çünkü dünyada var olan üretici potansiyel, hiçbir insani ihtiyacı karşılamayan silah sanayisine ve dolayısıyla savaşlara aktarılmaktadır. Yoksul ülkelerde zaten kıt olan kaynaklar büyüme, iş alanı yaratma vb. alanlarda kullanılacağına, bu kaynakların önemli bir bölümü askeri alana ve savaşlara aktarılmakta ve yoksulluk süreklileştirilmektedir.

Toplumda ekonomik ve sosyal olanakları kısıtlı olan kesimlerin korunması ve şiddet yaratıcısı toplumsal koşulların ortadan kaldırılması, sosyal içerikli programlar ve politikalarla devlet tarafından gerçekleştirilebilir. Bu noktada ulusal ve uluslar arası sivil toplum kuruluşları bu politika ve programlara iştirak ederek yardımcı olma işlevini üstlenebilirler. Çünkü bu alan tamamıyla sivil toplum kuruluşlarına bırakılamayacak derecede önemlidir. Dolayısıyla bu alanda esas rol devletin olmalıdır. Ancak bugün devlet bu alandaki ağırlığını kaybetmiştir. Küreselleşme sürecinde, sosyal politika önlemleri ve refah devleti uygulamaları

neredeys e uygul amadan kaldır ılmış ve doğ an boşluk Neo-liberal ekonomik anlayış ın kıstaslarına uygun olarak doldurulmaya çalışılmıştır.

Hem yoksulluk ve hem de şiddet ile mücadele bugün oldukça ön plana çıkmıştır. Yoksulluk ve şiddetin ortaya çıkardığı derin insanlık dışı görünümün azaltılması ve hatta ortadan kaldırılması konusunda eldeki en önemli mücadele araçlarının çoğu geniş anlamda sosyal politika olgusu içinde yer almaktadır. Ayrıca insan hak ve özgürlükleri ve hümanist değerler temelindeki yaklaşımlar da bu sorunların çözümü noktasında katkı sağlama kapasitesini içinde barındırmaktadır.

1-Genel Olarak Yoksulluğun Boyutları

Yoksulluk yeni bir konu değildir ve konuya ilginin kökeni 17. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Fakat kitlesel yoksulluk olarak nitelendirilen yoksulluğun yaygınlaşması ve süreklileşmesi 18. yüzyılın ortalarından itibaren gözle görülür biçimde artmıştır.(Şenses,2002:32) Yoksulluk, 20. yüzyılın sonlarında yoğun olarak yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal krizler ile birlikte giderek yaygınlaşmaktadır. Küreselleşmenin diğer bazı etkileri ile birlikte yaşam standartları ve fırsatlarında yaşanan gerilemeler yoksulluğu küreselleştirmiş, insan hak ve gereksinimlerindeki yoksunlukları çeşitlendirerek artırmıştır.(Burkett,1990:22) Yoksulluk, bugün artık her toplumun aşına olduğu ve yadsınması giderek zorlaşan önemli bir konudur. Yoksulluk insanlık onuruna yakışmayan birçok yoksunluk ve insanlık dışı görünüme neden olmaktadır. Dolayısıyla şu çok açıktır ki, yoksulluk bir çok sosyal, siyasal ve ekonomik arızaya neden olabilecek ciddi ve çözümlenmesi gereken bir sorundur.

1.1 – Yoksulluğun Kavramsal Düzeyde Tartışılması

Yoksulluk çok boyutlu bir kavramdır. Yoksulluk zamana ve mekana göre değişebilir bir olgudur. Yoksulluk, yalnız gelire veya başka bir değışkene göre tanımlanır veya değerlendirilirse varılacak yargı eksik kalacaktır. Yoksulluk, ekonomik bir kategori olmanın ötesinde, kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yollara başvurduğu toplumsal bir durumdur.(Erdoğan,2002:9-10) Dolayısıyla ekonomik politikalar, gelir dağılımının durumu, beslenme ve sağlık hizmetlerinden yararlanma olanakları, sosyal nitelikli uygulamalar, dayanışma gibi bir çok olgunun etkili olduğu bir süreçten sonra daha doğru bir tanımlamaya ulaşılabilir.

Genel olarak bakıldığında yoksulluk, insanların temel gereksinimlerini karşılayamaması durumu olarak anlaşılır. Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder.(DİE 2002 Yoksulluk Çalışması,2004:10)

Yoksulluğun tanımına ilişkin çeşitli yaklaşımlar mevcuttur. Bu noktada mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk kavramları biraz daha öne çıkmaktadır. *Mutlak yoksulluk*, herhangi bir kişinin varlığını sürdürebilmesi ve en temel gereksinimlerini karşılayabilmesi için gerekli gelir düzeyine sahip olmaması demektir. *Göreceli yoksulluk* ise, herhangi bir bireyin belirli bir yaşam düzeyine sahip olarak yaşamını sürdürebilmesi için gerekli toplu taşıma, içme suyu, sağlık, eğitim ve kültürel etkinlikler gibi mal ve hizmetleri karşılayacak gelir düzeyinin altında gelire sahip olması durumunda, üstündekilere göre yoksul kabul edilmesidir.(Sallan-Gül,2002:108-109) Dünya Bankası günde iki doların altında gelir elde edenleri göreceli yoksul, bir doların altında geliri olanları mutlak yoksul (açlık sınırının altında) olarak nitelendirmektedir.(World Bank,2001:17) Bugün yaşam beklentisi, (bebek) ölüm oranı, açlık, kötü beslenme, kişi başına düşen toprak, okuryazarlık oranı, eğitim düzeyi gibi göstergeler, refah/yoksulluk göstergeleri olarak öne çıkmıştır.(Şenses,2002:97)

1.2 – Yoksulluğun Gelişimi

Kısaca değinmek gerekirse 19. yüzyıldan itibaren üç tarihsel yoksulluk sürecinin yaşandığını belirtmek yerinde olacaktır. Bu yoksulluk süreçleri şöyle sıralanabilir; 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında işçi sınıfı yoksulluğu söz konusudur daha sonra 1945-70 döneminde yükselen refah düzeyinden pay alamayan (daha çok azınlıklar olmak üzere) “yoksulluk cepleri” ortaya çıkmıştır ve son olarak küreselleşmeyle bağlantılı olan günümüzdeki yoksulluk görülmeye başlamıştır.(Cheal,1996:26)

Bugünkü adaletsizlik ve eşitsizlik yaratan sistemin temelleri 1970’lerin ikinci yarısında dünya ekonomisinin içine girdiği krizden kurtulabilmesi için sarıldığı Neo-liberal politikalar tarafından atılmıştır. Son dönemde küreselleşme olgusunun da su yüzüne çıkmasıyla şu anda uygulanmakta olan ve önceki dönemlere göre daha pervasız bir hal alan uluslararası piyasa sistemi yerli yerine oturmuştur. Veriler incelendiğinde hem gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir ve refah farkının ve hem de ülkelerin kendi içlerindeki gelir ve refah farkının derinleştiği gözükmektedir. Genel olarak bakılığında son dönemde yoksulluğun en fazla hissedildiği bölgeler şöyle sıralanabilir: Aşağı Sahra Afrika, Güney ve Güney Doğu Asya, Latin Amerika, eski Doğu Bloğu alanının bir bölümü ve ağır dış borçlu ülkeler.

Gelişmiş ülkeler ile dünyanın geri kalan kısmı arasındaki gelir eşitsizliği günden güne artmaktadır. Çin ve Hindistan dışındaki Düşük Gelirli Ülkeler’de (DGÜ) 1979-95 arasında kişi başına gelir sadece 50 dolar artarken, Orta Gelişmiş Ülkeler’de (OGÜ) artış 970 dolar, Gelişmiş Ülkeler’de ise tam 15490 dolardır. Bu farklı artışlarda, gelişmiş ülke paralarının diğer paralar karşısındaki reel değer artışı başlıca etkidir.(Kazgan,2002:133)

Tablo 1 – Dünyanın Değişik Bölgelerinde Yoksulluk (1987 – 1998)

Bölge	1987		1998	
	Yoksul Sayısı (Milyon)	Yoksulluk Oranı	Yoksul Sayısı (Milyon)	Yoksulluk Oranı
<i>Doğu Asya ve Pasifik</i>	417,5	26,6	278,3	15,3
<i>Doğu Avrupa/ Orta Asya</i>	1,1	0,2	24,0	5,1
<i>Güney Amerika/ Karayip</i>	63,7	15,3	78,2	15,6
<i>Ortadoğu/ Kuzey Afrika</i>	9,3	4,3	5,5	1,9
<i>Güney Asya</i>	474,4	44,9	522,0	40,0
<i>Güney Sahra</i>	217,2	46,6	290,9	46,3
Toplam	1 183,2	28,3	1 198,9	24,0

Kaynak: Fikret Şenses, **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yay., 2. Baskı İstanbul 2002, s.117

Tablo 1'e göre, Dünya Bankası tarafından hesaplanan mutlak yoksulluk oranları incelendiğinde 1998'de 1987'ye göre; Doğu Asya ve Pasifik grubundaki ülkeler ile Ortadoğu/Kuzey Afrika grubundaki ülkelerde hem yoksul sayısında ve hem de yoksulluk oranında belli bir düşüş gözlenmektedir. Buna karşılık, Doğu Avrupa/Orta Asya, Güney Amerika/Karayip, Güney Asya ve Güney Sahra grubu ülkelerinde yoksul sayısında artış olduğu görülmektedir. Güney Asya ve Güney Sahra grubu ülkelerinde yoksulluk oranında azalış söz konusu iken Avrupa/Orta Asya ve Güney Amerika/Karayip grubu ülkelerinde artış olduğu gözlenmektedir. Dünya genelindeki toplama bakıldığında ise yoksulluk oranında azalış söz konusu iken yoksul sayısı artış göstermiştir.

1.3 – Küreselleşme Sürecinde İnsani Gelişme ve Yoksulluk Göstergeleri

Bugün dünya ülkeleri için Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hesaplanan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) tüm dünya ülkelerinin ekonomik ve sosyal göstergelere dayanarak birbirleriyle karşılaştırılmasına olanak vermektedir. İGE, üç göstergeye dayanan birleşik bir endekstir, bu göstergeler: Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen yaşam beklentisi, erişkin okuryazarlık oranı (ağırlığı üçte iki) ile birleşik ilk, orta ve yüksek okul kayıt oranları (ağırlığı üçte bir)

kombinasyonu ile ölçülen eğitim düzeyi ve kişi başına düşen GSYİH ile hesaplanan yaşam standartlarıdır.

Temmuz 2003'te açıklanan UNDP 2003 İnsani Gelişme Raporu tüm dünya ülkeleri için bir çok veriyi güncelleme imkanı sunmuştur. Dünya liderleri, yoksulluk başta olmak üzere dünyanın önemli sorunlarını ele almak için bir araya geldikleri Milenyum Zirvesinde, “Yeni Binyılın Kalkınma Hedefleri”nin 2015’e kadar gerçekleştirilmesi için çalışmayı taahhüt etmişlerdi. BM’ye üye tüm ülkeler tarafından kabul edilen bu kalkınma hedefleri şunlardır: Mutlak yoksulluk ve açlık sınırında yaşayan insan sayısını yarı yarıya azaltmak, kız ve erkek, herkes için evrensel temel eğitim hedefine ulaşmak, kadının durumunun güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, 5 yaş altındaki çocuk ölümlerinin 2/3 oranında azaltılması, anne sağlığını iyileştirmek ve gebelik ve doğumdaki anne ölümlerini 3/4 oranında azaltmak, HIV/AIDS, sıtma ve tüberküloz gibi bulaşıcı salgın hastalıkların yayılımını durdurmak, çevresel kaynakların yok edilmesini engellemek, kalkınma için küresel işbirliğini geliştirmek.(Simonsen,2004:3)

UNDP 2003 İnsani Gelişme Raporu’nun temel mesajı, insani gelişme açısından dünya ülkeleri arasında büyük farklılıklar ve eşitsizlikler olduğudur. Rapor, tüm dünyada eşitlikçi ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için, tüm insanların eşit yararlanacağı ‘küresel kalkınma kavramı’ oluşturulmasını ve tüm ülkelerin bu sözleşmeye desteğini taahhüt etmelerini istemektedir. Ancak bu kalkınma hedeflerine ulaşmanın ne denli zor bir görev olduğu, yine bu rapordaki verilerle açık seçik ortaya konulmuştur. Bu verilerin bazıları şöyledir;

1.2 milyardan fazla insan günde 1 dolardan daha az parayla geçinmek zorunda ve Sahra-altı Afrika’da, nüfusun yarısı günde 1 dolardan daha az parayla yaşamaya çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde her gün 800 milyon insan, yatağına aç olarak girmektedir. Güney Asya’da her dört kişiden biri, Sahra Güneyindeki Afrika’da ise her üç kişiden biri açlıkla boğuşmaktadır. Dünya üzerindeki 800 milyondan fazla insan, yetersiz beslenmekte ve her beş kişiden biri, sağlıklı içme suyuna ulaşamamaktadır. Dünyada yaşayan her 6 kişiden biri, okuma yazma bilmemekte, halen yaklaşık 115 milyon çocuk okula gitmemektedir; eğitim görmeyen bu çocukların yüzde altmışı kız çocuklarıdır ve okuma yazma bilmeyen 876 milyon yetişkinin üçte ikisi kadındır.(Simonsen,2004:2)

Tam 34 ülkede, ömür beklentisi 1990’lı yıllara göre biraz daha kısalmış durumdadır. Son 10 yılda ishal hastalığı yüzünden ölen çocukların sayısı 13 milyondan fazla ve bu sayı, II. Dünya Savaşından bu yana silahlı çatışmalarda ölen insan sayısından daha fazladır. Her yıl yarım milyondan fazla kadın, ya da başka bir deyişle her dakikada bir kadın, gebelik ya da doğum sırasında yaşamını yitirmektedir. Durumun çok daha vahim olduğu Sahra güneyindeki Afrika’da, bir kadının gebelik ya da doğum sırasında ölme riski, zengin bir ülkedeki anneye göre 100 kat daha fazladır. Yılda yaklaşık 2 milyon yaşama mal olan tüberküloz (verem) hastalığı (AIDS ile birlikte) halen en önemli ölümcül hastalık

durumundadır. Tüm dünyada 42 milyon kişi HIV/AIDS'le birlikte yaşamakta ve bunların 39 milyonu gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır.(Simonsen,2004:2)

2-Genel Olarak Şiddet ve Boyutları

Şiddet genel olarak, güç veya baskı uygulayarak, bir bireye ya da bir gruba kendi isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak olarak nitelenebilir. Savaş, işkence, intihar, cinayet, suiistimal gibi bir çok biçimde ortaya çıkan şiddet olgusu, çağımızın en önemli sorunlarından bir tanesidir. Şiddetten dolayı ortaya çıkan insan kayıpları ve maddi kayıplar her dönemde insanların çok fazla canını yakmıştır. Ancak günümüzde şiddet meydana getirme olanakları, şiddet yaratma kapasitesi diğer dönemler ile karşılaştırılmayacak derecede artış göstermiştir. Bunun sonucunda da dünya üzerinde yaşamakta olan şiddet günden güne artmaktadır.

Giderek çok daha çarpıcı türlerine şahit olunan şiddet, hukuk, tıp, sosyal bilimler gibi birçok farklı disiplinin ilgisini çeken ve disiplinlerarası araştırmaya ihtiyaç duyan bir olgudur. 20. yüzyıl, yoğun şiddet içeren vakalarla karşı karşıya kalınmış olan bir yüzyıl olarak tanımlanabilir. Fakat bu, şiddetin artması olarak değil, insanoğlunun geçmişten günümüze uyguladığı şiddetin teknolojik olanaklar sayesinde etkinleşmesi olarak yorumlanabilir. Bunun bir dışavurumu olarak, tarihteki birçok dönüm noktası, dönemin koşullarına göre aşırı yoğun ve etkin şiddet içeren olaylarla (Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan atom bombaları, 11 Eylül saldırıları vb.) bağlantılandırılmıştır.(User; Kümbetoğlu; Kolankaya,2002:157-158)

Bir şiddet uygulama biçimi olan savaşta, şiddet çoğunlukla insan yaşamını hedef alır ancak savaşlardan dolayı zarar görenler sadece insanlar değildir ayrıca doğa ve kültürel varlıklar da önemli oranda yıkıma uğrar. I. Dünya Savaşı'nda yaklaşık on milyon insan ölmüş milyonlarca insan yaralanmıştır. İkinci Dünya Savaşında ise bilanço çok daha ağırdır; elli milyon civarı ölü ve doksan milyon civarı yaralı.(Helvacı,2002:407) 16. yüzyıldan bu yana doğrudan savaşla ilgili ölümlerin yanında 40 milyon insan da savaş ile bağlantılı olan açlık ve hastalıkların sonucunda ölmüştür. Yirminci yüzyılda meydana gelen savaşların önemli bir özelliği, bu çatışma ve ölümlerin büyük bir bölümünün gelişmekte olan ülkelerde olmasıdır. Örneğin 1945 – 93 yılları arasında meydana gelen çatışmaların %92'si gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmiştir.(Köylü,2002:416-417) Ancak 11 Eylül saldırılarından sonra bu tablo nispeten değişmiştir. Başını ABD'nin çektiği bir grup gelişmiş ülke önce Afganistan'a ve ardından Irak'a saldırmış, böylece İslamcı-şeriatçı örgütlerin boy hedefi haline gelmiştir.

Savaşlarda kullanılan silah ve sistemler incelendiğinde geçmişe kıyasla şiddet yaratma kapasitesi inanılmaz derecede yükselmiştir. Bu noktada ilk göze çarpan olgu sahip olunan nükleer silah gücüdür. Nükleer silahların kullanıldığı bir

savaşta yeryüzündeki 2.2 milyar insan aynı anda ölecektir. İşin daha korkunç yanı, mevcut nükleer silahların 58 milyar insanı öldürecek güce sahip olmasıdır! Nükleer silahlar düşük oranlarda kullanıldığında bile sadece insanları öldürmek ve şehirleri yok etmekle kalmayacak, aynı zamanda ormanları, ekilebilir alanları mahvedecek ve ekolojik dengede onarılamayacak arızalara neden olacaktır.(Köylü,2002:420-421) Nükleer silah gücünün yanı sıra şiddet yaratma potansiyeli hiçbir şekilde azımsanamayacak olan küçük ve hafif silahların ve mayınların sayısında da son dönemlere kadar hızlı bir yükseliş gözlenmiştir. BM'nin bir araştırmasına göre çoğu yasadışı olmak üzere dünyada 500 milyon civarında küçük ve hafif silah mevcuttur. 90'lı yıllarda yaşanan 49 büyük çatışmanın 46'sında küçük silahlar kullanılmıştır. Mayınlar ise yalnızca savaşlarda değil, barış dönemlerinde de insan yaşamına yönelik önemli bir tehdit oluşturmaktadırlar. Bugün dünyada 60 civarı ülkede patlamaya hazır durumda döşeli (gömülü durumda 50 yıl etkinliğini koruyabilen) 125 milyon mayın bulunduğu tahmin edilmektedir.(Helvacı,2002:408) Ancak 1990'ların ilk yarısında BM tarafından kabul edilen Ottawa sözleşmesi ile bu konuda önemli bir ilerleme sağlanmıştır. 1992'de Avrupa ve Amerika'da bazı sivil toplum kuruluşunun başlattığı bir kampanya, birkaç yıl sonra kara-mayınlarını yasaklayan Ottawa Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle sonuçlanmıştır.(Türker,2004:4)

2.1 – Şiddetin Tanımı ve Etimolojisi

Şiddet kelimesinin İngilizce karşılığı “violence” kelimesidir. Bu kelime Latince “violentia” teriminden gelmektedir. Violentia; şiddet, sert ya da acımasız kişilik veya güç demektir.(Michaud,1996:5) Şiddet terimi, eski İngilizce kullanımında birisine karşı fiziksel güç kullanımını belirtiyordu. Bu, sonuçları bakımından belirli türden bir güç kullanımını; fiziksel güç kullanımının sonucu, maruz kalanın rahatsız olması, alıkonması, sertçe müdahaleye uğraması, dokunulmazlığının bozulması, onurunun kırılması, aşağılanması ya da kirletilmesidir. Şiddet bir grubun veya bireyin başkalarının bedenine ya da kendi bedenine yönelttiği şoka, çürüklere, çiziklere, şişmeye, kırılmış kemiklere, baş ağrısından kalp krizlerine, kol ve/veya bacakların yitirilmesine ve hatta ölüme kadar uzanan bir dizi sonucun ortaya çıkmasına neden olabilecek nitelikteki, istenmeyen fiziksel ve/veya psikolojik müdahaleler olarak ele alınırsa daha kolay anlaşılabilir.(Keane,1998:68) Şiddet kelimesi genel olarak, aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı nitelendirir. Özelden ise, saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yakan, yıkan, yok eden eylemleri, taşlı, sopalı, silahlı saldırıları, bireye ve topluma zarar veren etkinlikleri ortaya koyar.(Köknel,1996:20) Şiddet kelimesinin sözlük anlamlarına bakıldığında geniş bir tanım gurubu ile karşılaşılır. Bu tanımların bazıları şöyledir; a) Bir kişiye veya gruba, güç ya da baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak; b) Şiddet uygulama eylemi; c) Duyguların

kabaca ifade edilmesine doğal eğilim; d) Bir şeyin karşı konulamayan gücü; e) Bir eylemin hoyrat yapısı f) Zor, zorbalık vb.

Şiddet, dar anlamda fiziksel şiddet olarak tanımlanır yani mağdurların bedensel olarak zarar gördükleri eylemlere işaret eder. Kavram daha geniş olarak ele alındığında şiddetin ekonomik ve psikolojik biçimleri ortaya çıkar. Birinci halde mağdurların fiziksel olarak hırpalanmaları söz konusu iken ikinci halde ekonomik yoksunluklara uğratılmaları, manevi baskı ve işkence görmeleri, korkutulmaları ve/veya aşağılanmaları gibi haller söz konusudur.

2.2 – Farklı Şiddet Türleri

Şiddet birçok farklı türe sahip olan çok geniş bir kavramdır. Dolayısıyla şiddetin türlerine ilişkin birçok farklı gruplamaya gidilebilir. Erich Fromm, çeşitli şiddet türleri arasındaki ayrımı bu şiddet türlerine karşılık gelen güdülenimler arasındaki ayrıma dayandırmaktadır. Çünkü ancak davranışın bilinçaltı dinamiklerinin anlaşılması kendi içinde davranışın kökeninin ve gelişim seyrinin anlaşılmasını sağlayabilir.(Fromm,1997:25) Fromm'a göre farklı şiddet türleri arasında şöyle bir ayrım gidilebilir: *Oyuncu Şiddet*: Şiddetin, yıkım amaçlamayan, nefret ve yıkıcılıkla güdülenmeyen, daha çok hünerlerini gösterme çabasıyla uygulanan türlerinde görülür. *Tepkisel Şiddet*: Kişinin, herhangi bir nedenden dolayı kendisini tehlikede hissetmesi veya karşılaştığı olumsuzluklar karşısında inancının yıkılması ya da arzu veya gereksinimlerinin karşılanması konusunda engellenmesi durumunda kişide saldırgan davranışlar baş gösterir ve böylece tepkisel şiddet ortaya çıkmış olur. *Dengeleyici Şiddet*: Hastalıklı (patolojik) bir şiddet biçimidir. Güçsüz bir insanda üretken etkinliğin yerine konulmaya çalışılan yani güçsüzlüğe karşı dengeleyici olan bir şiddet olgusu söz konusudur. *Arkaik (İlkel) Kana Susamışlık*: Birey öncesi varoluşa gerileyerek, mantığın yükünden kurtularak, yaşama bir yanıt arayan kişide kan yaşamın özü olur ve kan dökmek, herkesin üstünde olmak, canlı, güçlü, eşsiz olmak anlamına gelir. *Ölüm Sergisi (Nekrofil)*: Bu sendrom, kötülüğün özüne karşılık gelir ve yaşam severliğin tam karşıtıdır. Bu konuda bilinen en ağır patolojidir ve en acımasız yıkıcılığın kökenidir.(Fromm,1997:26-39)

Aslında şiddet edimseldir (performatif). Herhangi bir metnin veya bir deyim edimsel olması demek, onun oluşması yani yazılması veya söylenmesi ile eylemin gerçekleşmesi demektir.(Michaud,1996:11) Bu açıklamanın ışığında şiddetin, her ne kadar birçoğu iç içe geçmişse de kendi başına değerlendirilmesi gereken kendine özgü tiplerine değinmek icap etmektedir. Bu özel biçimler arasında şöyle bir ayrım gidilebilir:

İşkence: İşkence (torture), bir insana maddi veya manevi olarak yapılan aşırı eziyet anlamında kullanılan bir kavramdır. İşkence ve Diğer Zalimce İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Davranış ve Cezalara Karşı BM Sözleşmesi'ne 1985 göre işkence, "Bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bilgi veya itiraf

sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği veya işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden dolayı onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye göz dağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi türden ayırım gözetmeye dayalı bir nedenle; bir kamu görevlisi ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kıskırtması ya da onayı ya da izniyle bilerek maddi veya manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulunmaktır.”(Köknel,1996:189) İşkence biçimindeki saldırının hedefi yalnız insanın ruh ve beden bütünlüğü değil, aynı zamanda onurudur da. Gerek uluslar arası ve gerekse ulusal düzeylerde tüm önleme çabalarına rağmen işkence, dünyanın birçok yerinde varlığını devam ettiriyor, hatta sistematik olarak uygulanmaktadır.(Helvacı,2002:409)

Savaşlarda Öne Çıkan Şiddet Tipi: İnsanoğlunun başvurduğu en organize ve en yıkıcı şiddet biçimi olan savaş; insanların, toplumların, ulusların birbirlerini yakma, yıkma yok etme amacına yönelik saldırgan davranışlarının bir bütünü olarak tanımlanabilir. Savaşlar için din, etnik yapı, siyasi inanç – ideoloji gibi nedenlerin yanı sıra en önemli neden olarak ekonomik çıkar gözükmektedir.(Köknel,1996:189) İç savaşlarda yaşanan şiddet de (yağma, cinayet, işkence, ırza geçme) bazen her türlü ölçüyü aşır normal savaşlarda yaşanan şiddetten daha yıkıcı olabilmekte ve yıkıcı anarşiye engel olan toplumun geleneksel denetim düzeneklerinin yok edildiği hızlı toplumsal değişim süreçlerinde gözlenmektedir.(Michaud,1996:29)

Sosyo-politik Şiddet: Burada gruplar, tarikatlar vb. arasında karşıt görüşlülük, dernekler arası çatışmalar, hayat pahalılığı gerekçesiyle girilen veya hayat pahalılığının tetiklediği eylemler, arbede, haydutluk gibi davranışlar söz konusudur. Bu şiddet biçimi, şiddetin henüz devlet tekeline alınmadığı, siyasi ve toplumsal yaşamın doğal bir parçası olarak algılandığı toplumlarda görülür.(Michaud,1996:19)

İktidara Karşı Şiddet veya Devrimci Şiddet: Bu kavramdan ihtilaller, darbeler, ayaklanmalar ve devrimler anlaşılır. Teorisyenliğini Georges Sorel’in yaptığı devrimci şiddet, tabandan örgütlenen toplumsal bir kitle hareketiyle devleti alaşağı etme konusunda devrimci – sendikalist bir harekete işaret eder. En özgün ifadesini genel grev fikrinde bulan bu anlayışa göre; “devrimci şiddet, sınıf çatışmasının açık ve kaba bir dışavurumu olduğunda ancak, tarihsel bir değere sahip olabilir.” Genel grevlerin şiddeti burjuva iktidarının gösterebileceği tepkilere ve uygulayabileceği baskılara pek benzemez, bütün bir sınıfın hep birlikte ayaklanması söz konusudur. Bu anlamda şiddet, iktidarın ele geçirilmesine ve aynı zamanda proletaryanın kendini bulmasına, kendini tanımlayabilmesine ve özgünlüğü içinde kendini ifade edebilmesine yarar.(Sorel,2002:99)

İktidar Şiddeti: Bu şiddet biçiminde, siyasi iktidarı oluşturmak, korumak, ve işletmek için başvuru güç kullanımı söz konusudur. Genelde devrimci şiddete karşı sindirme amaçlı kullanılmıştır. Zorba iktidarların polis gücünden

yararlanarak uyguladığı diktatörlük düzeni, devlet terörü, işkence, asimilasyon gibi uygulamalarla öne çıkmıştır. (Michaud,1996:23-24)

Terörizm: Terörizm genel olarak, dehşet yayarak sindirme amacıyla siyasi rakipleri sistemli olarak ortadan kaldırmaya yönelmiş olan hareketler olarak anlaşılabilir. İnsan haysiyetini ve canını hiçe sayan, acımasız ve kanlı bir siyasal şantaj yöntemi olan terörizm, insanları ve/veya hükümetleri, bir dizi şiddet eylemi veya tehdidi sonucu yaratılan dehşetin etkisiyle sindirme ve belirli doğrultuda hareket etmeye veya etmemeye zorlama olgusu olarak nitelenebilir. Barış veya savaş dönemlerinde açık savaşın yedeği olan; yani üstü örtülü bir savaş biçimi olan terörizmin propaganda aracı şiddettir.(Ergil,1997:200-201)

3-Sosyal Politika Açısından Yoksulluk–Şiddet İlişkisinin Analizi

Sosyal politika kavramının sosyal politika önlemlerine ihtiyaç hissettirecek olaylar ile doğup geliştiği bilinmektedir. 19. yüzyıl Avrupa'sı sosyal politika olgusunun ortaya çıkıp gelişmesini hazırlayan etmenlere sahipti. Kavram ilk olarak Almanya'da ortaya çıkmış ve uygulama alanı bulmuştur. Sosyal politika, kapitalist ekonomik düzende iki sınıf arasındaki tezatları ve mücadeleleri hafifletmeye, mümkünse bunları ortadan kaldırmaya, mevcut ve yürürlükteki düzeni devam ettirmeye ve sağlamlaştırmaya yönelmiş bir siyaset olarak tanımlanabilir.(Tuna; Yalçıntaş,1999:22,29) Sosyal politika genel olarak, ekonomik bakımdan güçsüz kesimleri korumaya yönelik ve devlet tarafından alınan bir önlemler bütünü olarak da tanımlanabilir.(Tokol,2000:1)

Sosyal politika olgusu sanayi devrimi ile yakından ilgilidir. Başlarda işçi sınıfını sanayileşmenin getirdiği sefalet ve yoksunluğa karşı koruma amacı belirgindir. Sonradan işlev alanı farklı grup ve toplumsal katmanlara doğru genişlemiştir. 18. yüzyılda ortaya çıkıp üretim sürecinde ve toplumsal yapıda oldukça fazla değişikliğe yol açan sanayileşme olgusu ve kapitalist ekonomik sistem, sosyal politika uygulamalarının başlıca nedenidir.(Koray; Topçuoğlu,1995:5) Neo-liberal politikaların damgasını vurduğu son yirmi yıllık süreçte yaşanan ulusal ve küresel krizler, yoksul kesimlerin kökene dayalı dayanışma ve yardımlaşma ağları sayesinde ulaşabilecekleri kaynakları da eritip kurutmuştur. Özellikle son dönemde Neo-liberal politikaların yarattığı sorunların üstesinden gelme sorumluluğu gittikçe devlet yerine cemaatlere terk edilmiştir. Devletin sosyal devlet işlevlerini terk ederek geri çekilmesi ve bu işlevlerin toplum tarafından üstlenilmesine yönelik olan Neo-liberal eğilim güçlenirken, toplumun bu rolün üstesinden gelmek için kullanabileceği, harekete geçirebileceği kaynakların da yine Neo-liberal politikaların sonucunda yoksullaştığı (kaynakların yoksullaşması) gözlenmektedir.(Şen,2002:166)

3.1 – Yoksulluk–Şiddet Döngüsünün Tartışılması

Her olayın, olgunun bir veya birden çok nedeni vardır. Herhangi bir olaydan önceki güçler toplamında, bu olayın nedeni olabilecek çeşitli güdülenimler olabilir. Bu olası nedenlerden hangisinin etkili neden olacağı birçok faktörün yanı sıra insanın karar anındaki bilincine bağlı olabilir. Diğer bir deyişle, hiçbir şey nedensiz değildir, tüm her şey bazı nedenlerden dolayı ortaya çıkar.(Fromm,1997:158)

Yoksulluk ile az gelişmişlik arasındaki ilişki çok boyutlu ve oldukça geniştir. Bu boyutların hepsini ortaya koymak bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Ancak yoksulluğu öncelikle ekonomi politikaları olmak üzere yetersiz eğitim, düşük istihdam ve ücret düşüklüğü gibi yoksulların kendi denetimleri dışındaki yapısal etmenler ve sosyo-ekonomik sistemin tümüyle ilişkilendiren bakış açısı yoksulluğu, yoksulların kişisel özellikleri ile ilişkilendiren ya da yoksulluğu kimi şans unsurlarına bağlayan yaklaşımlardan daha açıklayıcı olacaktır.(Şenses,2002:146)

Gayri safı milli hasıla ve kişi başına gelir açısından oldukça yoksul olan bazı az gelişmiş ülkelerde yaşanan şiddet olayları sonucunda ortaya çıkan insan kayıpları şöyledir: Cezayir’de 1992’den beri 75 bin kişi ölmüştür. Angola’da 1975’den beri yaklaşık 600 bin kişi ölmüştür. Burundi’de 1993’den beri yaklaşık 200 bin kişi ölmüştür. Eritre – Etiyopya’da 1990’larda 30 bin kişi ölmüştür. Ruanda’da 1994 katliamında tahminen bir milyon kişi ölmüştür. Sierra Leone’de 1990’larda yaklaşık 100 bin kişi öldürülmüştür. Kamboçya’da Khmer Rouge rejimi tarafından iki milyon kişi öldürülmüştür. Endonezya’da 1975’den beri savaş, hastalık ve kıtlıktan dolayı 200 bin kişi ölmüştür. Sri Lanka’da 1983’den beri 60 bin kişi ölmüştür. Kolombiya’da 1960’tan beri 35 bin kişi öldürüldü. Guatemala’da 1960’tan beri 200 bin kişi öldürülmüştür. Peru’da 1980’den beri 30 bin kişi öldürülmüştür.(Armed Conflicts/Global Hotspots – Poverty and Violence,2003:1-3) Bu ülkelerin tamamında kişi başına gelir düzeyi dünya ortalamasının çok altındadır. Bu ülkelerde son yıllarda şiddet olayları sonucunda ortaya çıkan ölü sayısı oldukça yüksek düzeydedir. Veriler göstermektedir ki, silahlı çatışmalar ve şiddet olayları sonucu bu az gelişmiş ülkelerin her birinde on binlerce insan kurban verilmiştir. Bu da yoksulların kısıtlanmışlıklarının bir sonucu olarak kendi aralarında kavgaya tutuşmalarının bir örneği olarak ortaya çıkmakta ve sosyo-politik şiddet, iktidara karşı şiddet ve iktidar şiddeti uygulamalarının sonuçlarını gözler önüne sermektedir.

3.1.1 – Yoksulluğun Şiddet Yaratma Potansiyeli

Günlük yaşamda karşılaşılan bireysel ve toplumsal şiddet olaylarının gerisinde, insanlık tarihi boyunca süregelen birikimlerin bulunduğu gözden kaçmamalıdır. Çünkü günlük yaşantıda yer alan saldırgan davranışlar ve şiddet eylemlerinin geçmişten kaynaklanan nedenleri vardır. Bunun yanında günümüz

koşullarının yarattığı, saldırganlık ve şiddeti kışkırtan, doğuran ve besleyen ortam ve etkenler de söz konusudur.(Köknel,1996:12) Bu noktada açıklığa kavuşturulması gereken konu, yoksulluğun hangi şiddet türlerinin ortaya çıkmasında etkili olduğudur. Çünkü şiddetin her biçiminin nedenlerinin arasına yoksulluğu yerleştirmek doğru olmayacaktır. Hangi şiddet türlerinin ortaya çıkmasında yoksulluk en önemli nedenler arasında yer almaktadır? Bu soruya verilecek cevap, yoksulluğun şiddet yaratma potansiyelinin de sınırlarını belirleyecektir. Özellikle tepkisel şiddet, dengeleyici şiddet, sosyo-politik şiddet, terörizm ve iktidara karşı şiddet tiplerinin en temel sebeplerinin arasında yoksulluk bulunmaktadır.

Organizmanın durumunun değişmesini, uyumunun bozulmasını engellemeye çalışan fizyolojik ve ruhsal işlevlerin oluşturduğu bir süreç olan dengeleşim, organizmanın kendisini kollamasını ve varlığını sürdürmesini sağlayan doğal düzenlemelerden oluşur. Organizmanın durumunun bozulması bir eksiklik, bir gereksinim yaratır. Bu durum, insanda iç gerginliği, kaygı ve tedirginlik olarak ortaya çıkar. Dengenin yeniden kurulabilmesi için gereksinimlerin giderilmesi gerekmektedir. Birey bunu sağlamak için belli kalıplarda davranışta bulunma zorunluluğu duyar. Yani gereksinme dürtüye, dürtü güdüye ve güdü de davranışa neden olmaktadır. Bu düzenek acıkmış bir insan için ele alındığında şöyle bir seyir ile karşı karşıya kalınır: Açlık sonucu kanın şeker düzeyi düşer, bu düşüşten dolayı vücutta şeker düzeyini dengede tutmaya çalışan mekanizma harekete geçer. İşlevlerin etkisiyle bilinç varmadan kanın şeker düzeyi dengelenmeye çalışılır, kanın şeker düzeyindeki düşme bilinç alanı dışında sürdürülen işlevler ile dengelenemeyecek safhaya geldiğinde organizmada ortaya çıkan fizyolojik gerilim ve ruhsal kaygı bilinç düzeyine çıkar, yani insan acıktığını anlar. Bu aşamadan sonra, hissedilen açlığı gidermek için, gerekli davranışlar ve eylemler ortaya çıkmaya başlar. İnsan, içinde bulunduğu duruma göre imkanları ölçüsünde bir eylemde bulunarak karnını doyurmaya çabalar. Eğer insan açlığını giderecek her türlü imkandan yoksunsa o zaman kişi karakter, ileriye dönük beklentiler, toplumsal konum gibi bir çok faktörün etkisiyle farklı davranışlar içine girecektir. Örneğin kişi borç veya yardım isteme davranışlarında bulunabilir. Dilencilik, hırsızlık, gasp gibi davranış biçimlerine başvurabilir. Çalma, gasp gibi davranışlar çoğu zaman saldırgan bir biçimde gerçekleştirilir, dolayısıyla bu davranış biçimlerinde şiddete başvurma sık gözlenen bir olgudur. Tarihin en kanlı olaylarının gerisinde kitlelerin açlık temel içgüdüsünün yattığı bilinmektedir.(Köknel,1996:21-22) Böylece yoksul bir bireyin karşısına çıkacak olan açlık durumu karşısında geliştirdiği savunma mekanizmalarının veya verdiği tepkilerin şiddet içerikli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bir çocuk ele alındığında, yaşamı seven insanlarla birlikte olma, çevredikilerle sıcak temas, özgürlük, tehdit yokluğu gibi bireysel etkiler yaşam

severliğe, bunların tersi ise ölüm severliğe yani şiddet yaratıcılığına hizmet eder. Yaşam sevgisine hizmet eden toplumsal koşulların ilki hem ekonomik ve hem de ruhsal açıdan kıtlığa karşı bolluk ortamıdır. Kişinin enerjisinin çoğunu saldırılara karşı yaşamını savunma çabası veya açlıktan kurtulma çabası tükettiği sürece yaşama sevgisi boğulacak ve dolayısıyla ölüm severlik beslenecektir. Yaşam sevgisinin gelişmesinde ikinci koşul adaletsizliğin; yani bir toplumsal sınıfın diğerini sömürdüğü ve o sınıfı, zengin ve onurlu bir yaşamın gelişmesine olanak tanımayan koşullara maruz bıraktığı toplumsal koşulların ortadan kaldırılmasıdır.(Fromm,1997:53-55)

Herhangi bir kişinin nesnel olarak bir başkasını sömürdüğü veya sorumlu bir kişi olarak özgüvenini pekiştirmesini engellediği herhangi bir durum, bir baskı durumudur ve kendi kendine şiddet yaratır. Çünkü insanın daha yetkin insan olma yönündeki ontolojik ve tarihsel yetisini engeller. Gerçekliğe gömülmüş halde bulunan yoksullar (ezilenler), görüntüsünü içselleştirdikleri ezenlerin çıkarlarına hizmet eden düzeni net bir biçimde göremezler. Bu düzenin kısıtlamalarına çarpıp yıprandıkça çoğunlukla ortaya bir yatay şiddet dökerler ve incir çekirdeğini doldurmayacak nedenlerden dolayı kendi aralarında çatışırlar.(Freire,2003:33-40) Geniş bir perspektiften bakıldığında yoksulların ve/veya ezilenlerin iş, aş, vb. için aralarında kavgaya tutuşmasını ve işçilerin kendi aralarındaki mücadelenin sürmesini sağlayan anahtarlar, sürekli bir yoksulluk korkusu ve gelecek için duyulan endişedir.

Toplumun alt tabakaları için mümkün olan ekonomik ve sosyal olanaklar sınırlıdır. Bölüşüm konusunda kıran kırana bir rekabetin yanı sıra, eldekini yitirmemek veya rakiplerinin açığını yakalamak için bireyler ile sahip oldukları maddi ve manevi değerler üzerinde (bir ferdin veya ailenin yükselmesi, güçlenmesi, zenginleşmesi bu kıt kaynaklar ortamında diğerlerinin yoksullaşması demek olacağı için) müthiş bir sosyal kontrol vardır. Verilen kavgaya kıt kaynakların olduğu bu ortamda daha fazlasını elde edebilme kavgasıdır. Böyle bir ortamda “namus” ve “erkeklik”, bireylerin ve sosyal çevrelerinin takılmaları beklenen ağ işlevini görür. Birileri takılıp rekabet dışında kalmalıdır ki, öbürleri amaçlarına daha kolay ulaşabilsinler. Toplumsal tabakalar incelendiğinde, alt sınıflardan üst sınıflara geçildikçe namus anlayışı esnekleşir ve şiddet içeren cezalardan arınır. (Ergil,1997:196-197) Türkiye’de son dönemde yoğunlaşan ve medyada da bir hayli yer bulan “töre cinayetleri”ne ve “kadın intiharları”na böyle geniş bir bakış açısıyla bakıldığında, yıllardır kanayan bir yara olan bu türlü şiddet olaylarının niçin aşılamadığı daha kolay kavranabilir.

Yoksulların seslerinin yansıtıldığı bir çalışmaya göre, yoksulların kendi aralarındaki dayanışma eskiye oranla oldukça düşmüştür, yoksul kesimlerde şiddet, suçluluk ve güvensizlik artma eğilimindedir, yoksullar kendi aralarında sık sık çatışmalar yaşamaktadır, özellikle işsizlikten dolayı aile yapısı bozulmaktadır, güvenlik güçlerine güvensizlik had safhaya ulaşmış durumdadır. Örneğin,

Özbekistan/Dangara'daki bir yoksul, "Polisler, zengin insanların genel halka karşı kullandığı sopa oldu" demektedir.(World Bank,2003:1-3)

Sosyal patlama, toplumsal kargaşa, suç oranlarındaki yükseliş gibi arzu edilmeyen durumların en önemli nedenlerinden biri üretken faaliyetlerden uzak kalma sonucu yoksulluğa düşmedir. Çalışma ve iş herhangi bir kişinin yaşamını sürdürmesi, geçimini sağlaması, toplumsal rol ve yer kazanması için gereklidir. İşsizlikten kaynaklanan ekonomik yetersizlikler bireyin beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerini karşılamasını engeller ve toplumsal konumunu zedeler. Bireyin gelir sağlamak amacıyla yaptığı girişimler sonuçsuz kalırsa kişinin umutsuzluğu ve karamsarlığı artar ve kişiyi kaygı verici bir gelecek korkusu sarar. Bu durumda kişi, ya ruhsal bunalıma düşer ya da geçimini sağlamak için yasadışı yollara başvurur. Her iki durumda da bireyin şiddet kullanımıyla topluma ve bireylere zarar verme olasılığı artış gösterir.(Köknel,1996:171-172) Dünyadan bazı örnekler bu konuda ilerisi için iyimser olmayı güçleştirmektedir. 2003 yılında dünyadaki işsizlerin sayısı yaklaşık 185.9 milyondur. Dünya genelinde işsizlik oranı 2000'li yıllarda 1990'lı yıllara göre yarım puandan daha fazla yükselmiştir.(ILO,2005:24) Ücretli çalışma toplumunu 2025 yılına kadar emek piyasasına girecek olan kadın ve erkeklere açabilmek için 1.2 milyar iş yaratmak gerekmektedir. Dünya ölçeğindeki aktif nüfus artışının %99 civarı çevre denilen ülkelerin, ayda ortalama olarak 40 – 120 dolar arasında gelire sahip olan yoksul kesimlerinde gerçekleşecektir.(Gorz,2001:40)

Kişilerin özlemleri ve başarıları ile gerçekteki durumları arasındaki fark olarak nitelenen görece yoksunluk kavramı ile toplumdaki şiddet büyüklüğünü oranlamaya çalışan bir araştırmaya göre, şiddet büyüklüğü ile görece yoksunluğun yoğunluğu birbirleriyle orantılıdır ve siyasal şiddet ile kalıcı görece yoksunluk arasındaki ilişki ara değişkenlerin hiçbirisi tarafından ciddi olarak etkilenememektedir. Görece yoksunluk kalıcı olduğu zaman insanlar nasıl olsa ayaklanmaktadırlar, geçici olduğunda ise, şiddetsel etkiler ve toplumsal rahatlama ile hatırı sayılır ölçüde yatıştırılır.(Gurr,1968:1104-1124)

Son çeyrek yüzyılda az gelişmiş ülkelerde hızlı nüfus artışı ve kentleşme ve bunun sosyal ve ekonomik altyapı üzerinde yarattığı baskıların yanı sıra IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların güdümünde çoğunlukla çok bozuk bir gelir dağılımı üzerine kurgulanarak uygulanan istikrar programları ile yapısal uyum politikaları, birçok ülkede sosyal gerilimin yükselmesine ve özellikle kentsel alanlarda şiddetin tırmanmasına yol açmıştır. Bu politikaların da etkisi ile çoğu ülkede yoksulluk önemli oranda artmış, yolsuzluklar yaygınlaşmış, sosyal düzenin adaletsizliği karşısında bireysel ve örgütlü şiddet tırmanmış ve birçok ülke ciddi bir bölüşüm krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Örneğin, Arjantin'de 1989'un ilk beş ayında yıllık ortalama ücret artışı %200 civarında seyrederken ekmeke, süt ve peynir fiyatlarının sırasıyla %554, %441 ve %1000 oranında artması kitlesel tepkilere yol açmış, 1989'da 24 Mayısla 1 Haziran arasında büyük kentlerde çoğu

kadınlardan oluşan küçük grupların süpermarketlere girip temel gıda maddelerini alıp ödeme yapmadan çıkmalarıyla başlayan olaylar daha sonra onlarca kişilik grupların giriştiği ve gıda dışındaki malları da kapsayan yağmalama hareketine dönüşmüştü. Çıkan çatışmalarda 15 kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştı. Ardından derin bir resesyon, düşen reel ücretler ve yüksek oranlı işsizlik karşısında Kasım 2000'de Arjantin hükümetinin emek piyasaları ve sosyal güvenlik alanında, uluslararası finans kuruluşlarının önerisiyle kalkıştığı yasal düzenleme çabaları, protesto eylemlerine ve yer yer şiddet de içeren bir genel greve yol açmıştı. Meksika'da 1 Ocak 1994'te kadınlı erkekli 1200 kişilik silahlı bir grup Neo-liberal politikalara tepki göstermek için ülkenin güneyindeki dört belediyeyi işgal etmişti. Dile getirdikleri talepler arasında, insan hakları, sosyal adalet ve demokrasinin yanında toprak, iş, eğitim, sağlık ve konut gibi alanlarda somut istekler vardı. Toprak mülkiyetinin son derece eşitsiz dağıldığı Venezüella'da yerli ve yabancı büyük toprak sahiplerine yönelik toprak işgallerinin son yıllarda belirgin bir biçimde arttığı gözlenmektedir. Bu yönlü sosyal tepkiler sadece Güney Amerika ülkelerinde değil Cezayir, Mısır, Fas, Sri Lanka ve Tunus gibi birçok ülkede görülmüştür. Zambiya'da gıda sübvansiyonlarının kaldırılması isyanların çıkmasına neden olmuş, Geçiş Ekonomileri denilen başını Rusya'nın çektiği eski sosyalist ülkelerde 1992'de şiddetli sokak gösterileri yaşanmıştır.(Şenses,2002:53-55)

Kırsal kesimden kentlere göç olgusu, özellikle genç kuşakları etkileyerek suç potansiyelini de beraberinde getirmektedir. Örf ve adetlerine sadık, kapalı ve özel bir toplumsal yaşam biçimine sahip gecekondudaki çekirdek aile geniş kırsal aileden de, kentin modern çekirdek ailesinden de farklı bir kültüre sahiptir. Göç ettiği şehre uyum gücüğü içindedir. Özellikle işsizlik ve yetersiz gelir düzeyi bu uyumu daha da zorlaştırmaktadır. Sahte kentleşmenin getirdiği yetersiz imkanlar ve anomî (düzensizlik, karmaşa) suç işlemede etken olabilmektedir. Göç nedeniyle kültürel farklılıklar, düşmanlık ve gerginlik meydana gelebilmekte ve kültür çatışması en çok genç kuşakları etkilemektedir. Kent yaşamına hazır olmayan çocuklar, dışarıdan göç edenlere karşı kentlilerin önyargıları yüzünden soyutlanmaktadır. Bu uyumsuzluklara tepki olarak kendini kanıtlama, kentli yaşlılarına özenme ve otoriteye baş kaldırma gibi etkenler, çocukları suça yönlentmektedir. Göçlerin ve gecekondulaşmanın büyük şehirlerde sosyal gerilimlere, sosyal gruplar arası çatışmalara; sonuç olarak çocuk suçlarının artmasına neden olduğu belirtilmektedir.(Hancı,2004:3-6)

Araştırmalar özellikle göçmen ve halkı fakir olan şehirlerde suç, şiddet ve zorbalık derecesinin yüksekliğini ortaya koymaktadır. Şehirlerde yaygınlaşan suçluluğun nedenleri arasında yaşamın zorluğu, yoksulluk, afetler, salgın hastalıklar ve şiddet ortamından dolayı büyük kentlere göç eden kesimlerin hayatta kalabilme mücadelesi esnasında bir çok şiddet biçimine başvurmaları öne çıkmaktadır.(Michaud,1996:31) Günümüzde kapkaç, ev hırsızlığı gibi olguların

artmasından dolayı evlerde ve işyerlerinde silah bulundurma oranında artış gözlenmektedir. Ev ve işyerlerindeki silahların kazalara yol açma ve intiharlarda kullanılma olasılıkları ise çok yüksektir.(Baş,2003:1)

Türkiye’deki içgöç olgusu dikkate alındığında, her yeni göç, beraberinde yeni yoksulluğu ve yeni kentsel şiddeti de getirmektedir. Bu göç sürecinde adeta bir nöbetleşe yoksulluk ve nöbetleşe kentsel şiddet yaşanmaktadır.(Akkaya,2002:204) İzmir’de yapılan bir çalışmada şehir haritasından yararlanarak, sosyo-ekonomik yönden benzer semtler mümkün olduğunca bir araya getirilerek Büyük Şehir Belediyesi içindeki semtler sınıflandırılmıştır. Bu çalışmalarda sosyo-ekonomik düzeyin düşük, kırsal kesimden göçlerin ve gecekondulaşmanın yoğun olduğu şehir bölgelerinde suç oranlarının şehrin diğer bölgelerine göre yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan başka çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. İzmir’de gecekondu oturan nüfusun kentin tüm nüfusuna oranı %40-45 arasındayken, suç işleyen çocukların yaklaşık %75’i gecekondu ya da kısmen gecekondu bölgelerinde oturmaktadır. İzmir’deki bir başka çalışmada suç işlemiş 1181 çocuktan 701’inin gecekondu oturuğu belirlenmiş, sonraları İstanbul’da yapılan çalışmalarda davası görülen çocukların neredeyse tümünün ikamet yerlerinin gecekondu olduğu görülmüştür. Göç olayını yaşayan çocuklar daha çok hırsızlık ve yaralama suçlarını işlemektedirler.(Hancı,2004:3-5)

Türkiye için yapılan araştırmalar göstermektedir ki, ekonomik durumun yetersiz, geçim düzeyinin düşük olması, suç oranlarını artırmaktadır. Suçluların yarısından daha fazlasının günlük gelirini büyük zorluklarla elde edebilmesi bu durumu doğrulamaktadır. Örneğin yapılan bir araştırmada, suçluların yaklaşık beşte biri ekonomik sıkıntı ve yoksulluk nedeniyle suç işlediklerini beyan etmişlerdir. Kırsal yörelerde suç işleyenlerin %20’si parasızlıktan, %10’u arazi anlaşmazlığı yüzünden, %12’si ise değişik nedenlerle suç işlediklerini belirtmişlerdir. Suçluların %10-15’i temelde ekonomik nedenlere bağlı olan sahte senet, sahte çek gibi suçlardan dolayı ceza almışlardır.(Köknel,1996:199)

Türkiye’de ekonomik kriz nedeniyle 2002’de bir hayli yükselen suç oranları 2003’te düşüşe geçmiştir. Türkiye’de Ocak – Eylül 2002 döneminde 19 bin 777 tane güvenliği etkileyen olay yaşanırken, 2003’ün aynı döneminde %15.99’luk azalışla olay sayısı 16 bin 614’e inmiştir. Bazı suç türlerindeki azalış her iki yılın aynı dönemi karşılaştırıldığında şöyle bir seyir izlemektedir: Banka soygunu %34.78, meskene saldırı %25.99, cinayet %22.47, yaralama %31.02, hırsızlık %13.08, oto hırsızlığı %8.43, gasp %6.1 azalmış güvenliği etkilemeyen olaylarda %16.31’lik bir azalma gözlenmiştir. (Arıkanoglu,2003:4) Yukarıdaki veriler ekonomik sorunların yaşandığı ve dolayısıyla yoksulluğun arttığı dönemlerde şiddet olaylarının da artış gösterdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye’de 2001 yılında birçok yoksulla görüşülerek Necmi Erdoğan’ın editörlüğünde ortaya çıkarılan “Yoksulluk Halleri” üst başlıklı çalışmada da

yoksulluk – şiddet döngüsünün izlerine rastlamak mümkün. Bu çalışmadaki bazı tespitler şöyle ortaya konulabilir:

“Yoksul ebeveynlerin çocuklarını okula gönderememeleri, onlara iyi bir gelecek sağlayamamaları, iyi besleyememeleri, istediklerini yapamamaları bu ebeveynler için hayatın yükünü daha da ağırlaştırıyor, suçluluk duymalarına yol açıyor.” “Erkeklığın iktidarla tanımlandığı bir yerde, kendi hayatları üzerindeki iktidarlarını yitirmiş olan erkekler, derinden yaralanıyorlar.” “Kocasıyla birlikte yaşayan kadınların birçoğu için evlilik; şiddet, taciz ve aşağılanma içerdiği için yaşam koşullarının daha da ağırlaşmasına, gelecekte umutlarının olmayışı ve yaşadıkları koşulların ağırlığı, onların ölmeyi istemelerine neden olabiliyor.” Kadınlar ve erkekler, yoksulluk, hastalık, çalışmama, yaşam mekanlarının son derece dar olması gibi ağır ve kötü koşullardan dolayı çatışmalar yaşamaktadırlar.”(Bora,2002:79-85)

Yoksulluk Halleri çalışması kapsamında görüşülen kişiler açısından yoksulluğu kritik kılan şey, yalnızca artan ve derinleşen toplumsal eşitsizlik ve maddi sefalet değil aynı zamanda bunların kendilik üzerinde yarattığı duygusal-sembolik şiddettir. Yani yoksullar yalnızca açlık, hastalık, soğuktan donma gibi tehlikelerle karşı karşıya değildirlere aynı zamanda onurlarına, özsaygılarına ve özgüvenlerine yönelik bir tehdit olan sembolik şiddetle karşı karşıyadırlar. Böyle olunca, yoksulluk kadar, yoksulluğu aşağı, değersiz, hayvani vb. olarak kuran ve sınıflandıran, kültürel ve sembolik şemalar ve toplumsal ayrımlar dert ediliyor. Yani yoksulluk, doğurduğu sağlık, beslenme, barınma türünden sorunların yanı sıra ve ötesinde, kendilikte ve özsaygıda açtığı yaralar açısından anlamlandırılıyor. Yoksulların toplumsal eşitsizlikler ve tahakküm karşısındaki konumları negatif, tepkisel ve kısımdır. Memnuniyetsizlik, esasen negatif bir belirlenim taşıyor ve kendini pozitif terimlere tercüme edebileceği, kurabileceği bir ideolojik-politik eklemleyici ilkedden yoksun halde bulunuyor. Böylece yoksullar, mevcut toplumsal varoluş koşullarını kabullenmeseler de bunlara karşı açık bir direniş veya isyana girişmeye pek eğilimli görünmüyorlar. Dışa doğru patlamanın, siyasal ve kültürel bilinçdışından, kaçınmacı pratiklerin köklülüğünden ve mevcut organik bunalımın moral-entelektüel karakterinden kaynaklanan nedenlerle pek olası görünmemesine karşılık, hırsızlık, fahişelik, intihar gibi biçimlerde ortaya çıkan içe göçme somut bir olasılık olarak öne çıkıyor.(Erdoğan,2002:45-63)

Aynı çalışmada yoksulluk konusundaki suni çözüm gayretlerine değinilerek şöyle denilmektedir; tarikatların, vakıfların, holdinglerin, belediyelerin yoksullara yönelik yardımları, yalnızca yoksulluk durumunun devamlılık kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Yoksulların kendi aralarında dayanışma ve yardımlaşma gibi hususlar git gide gerilemekte ve hatta bazı durumlarda yoksullar arasında bir rekabetten ve yeni güç ilişkilerinin üretilmesinden bahsetmek bile daha gerçekçi gözükmektedir.(Çiğdem,2002:163)

Bu açıklamaların ışığı altında yoksulluğun şiddet yaratma potansiyeline dair bazı noktaların açıklığa kavuşturulması gerekir. Yoksulluk hangi açılardan bakıldığında şiddetin oluşumuna katkıda bulunur? Hanehalkı açısından ele alındığında, içe göçme olarak nitelenebilecek olan bireysel suçlara yönelik, işsizlik nedeniyle üretici etkinliklerden uzak kalma sonucu yasadışı yollara sapma, yoksulların kendi aralarında ortaya çıkan çatışmalar, yoksulluğun eğitim olanaklarını kısıması sonucunda yoksul bireylerin şiddete daha kolay başvurması, erkek egemen anlayışıyla ilintili olan kadın intiharları ve töre cinayetleri gibi olguların gerisinde yoksulluğun çok önemli bir neden olarak kendini gösterdiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Konuya toplumsal açıdan bakıldığında, göçlerin ortaya çıkardığı sosyal gerginlikler, etnik çatışmalar, arazi talanı ve nihayet toplumun silahlanması, yasadışı çek-senet tahsildarlığı türünden mafya türü örgütlenmelerin yaygınlaşması, sosyal düzenin adaletsizliği karşısında örgütlü şiddetin tırmanması, sosyal patlama ve toplumsal kargaşa gibi olguların da arkasındaki nedenlerden en önemli olanı yoksulluktur.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, yoksul bireylerin, suçlu veya şiddet yaratıcısı olduğuna dair peşin hükümlü olmanın yanlışlığıdır. Çünkü bu noktada asıl tartışılan konu, yoksulluk olgusunun şiddet yaratma potansiyelidir.

3.1.2 – Şiddetin Yoksulluk Yaratma Potansiyeli

İktisat ağırlıklı yoksulluk değerlendirmeleri, yoksulluğun nedenlerine ilişkin olarak cari gelirin ötesinde siyasal ve sosyolojik unsurlar olan hanehalkının servet durumuna ve üretim faktörlerinin mülkiyet yapısındaki eşitsizliklere büyük ölçüde duyarsız kalmaktadır. Oysa bu tür olanaklara başvurma imkanından yoksun olanların gelir ve istihdam dalgalanmaları, şiddet, doğal afetler gibi dışsal etmenlerin etkisi ile yoksullaşma olasılıkları oldukça yüksektir. (Şenses,2002:207) Böylece silahlanmaya, savaşa ve dolayısıyla şiddete harcanan kaynaklar, herhangi bir maddi birikimi olmayan yoksulların, özellikle şiddetin canlarına ve/veya mallarına kastettiği zamanlarda açlık sınırının bile altına düşmesine yol açmaktadır.

Dünyada silahlanma yarışı 19. yüzyıl sonlarında, büyük sanayi şirketlerinin kuruluş süreci ile eşzamanlı olarak başlamıştır. Silah sanayisi o dönemden günümüze hızından bir şey kaybetmeden gelişmesini sürdürmüştür. Askeri harcamalar en zenginlerden en fakirlere kadar, tüm ülkelerin bütçelerinde en önemli harcama kalemlerinden birini oluşturmaktadır. Askeri harcamalar hem miktar ve hem de yönlendirme açısından ekonomik yaşamın tümüne etki ederler. İleriye dönük öngörüler yapılırken bu unsurlar dikkate alınır ve dolayısıyla yavaş yavaş askeri toplum olmaya doğru yol alınır. Şiddetin maliyeti dendiği zaman, askeri harcamaların yanı sıra herhangi bir ülkede yaşamı onyıllar boyunca etkileyebilecek olan insan kayıpları, maddi kayıplar ve yıkımlar gibi bedeller de dikkate alınmalıdır.

Son yıllarda ortaya çıkmış olan kıtlık düzeyine varan beslenme yetersizlikleri, çok büyük ölçüde, ülkeler arasındaki savaşlar ve iç savaşlarla ilişkilendirilmektedir. Savaşın yoksulluk üzerindeki etkisi, Irak devleti üzerine yapılan bir çalışmada çok çarpıcı bir biçimde ortaya konmuştur. Körfez Savaşı'nın öncesinde, BM tarafından uygulanan ekonomik yaptırımların savaşın yarattığı yıkım ve kıtlıkla birleşmesi neticesinde, Irak'ta istihdam ve gelirler önemli ölçüde düşerken, başta gıda maddeleri fiyatları olmak üzere fiyatlar ortalama düzeyinde büyük artışlar oldu. Örneğin, Irak'ta Ağustos 1990 ile Ağustos 1991 arasında genel gıda fiyatları 15 ila 20 kat, buğday unu fiyatı ise 45 kat artmıştır. Eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerin yanı sıra kanalizasyon ve su şebekelerinin büyük hasar görmesi ile bu hizmetler çok önemli ölçüde aksamıştır. Başta küçük yaşta kişiler olmak üzere, sivil halk arasındaki ölümlerin çok büyük bir kısmı kötü beslenme ve temiz su yetersizliği gibi nedenlerden kaynaklanmıştır.(Dreze; Gazdar,1992:921-945) Bugün dünya nüfusunun beşte biri mutlak yoksulluk sınırının altında yaşam mücadelesi verirken, devletler kaynaklarının büyük bir bölümünü silahlanmaya ve askeri operasyonlara harcamayı sürdürmektedirler.

11 Eylül Saldırısı'ndan sonra kendi içinde başlattığı olağanüstü hal uygulamasını, bu gün bir uluslararası olağanüstü hal uygulamasına çeviren ABD'nin silahlanmaya ayırdığı para, 400 milyar dolardır. Bu para ile, dünyadaki bütün açlar doyurulabilir veya bütün evsizlere barınak sunulabilir ya da bütün işsizlere birer iş sağlanabilir. Afganistan operasyonu, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin başlattığı olağanüstü hal uygulamasının ne denli kötü sonuçlara yol açabileceğinin işaretlerini taşımaktadır. Bu operasyonda 3712 sivil öldürülmüş, 7.5 milyon insan ise mülteci durumuna düşmüştür.(İHD Ank.Şbs.,2004:1)

İkinci dünya savaşından beri hem dünyanın gelişmiş olan kesimi ve hem de geri kalan diğer ülkeler bir silahlanma yarışı içindedirler. Ülkelerin milli gelirinin önemli bir kısmı askeri harcamalara gitmektedir. 1987'de dünya askeri harcamaları, dünyanın en yoksul 44 ülkesinde yaşayan 2.6 milyar insanın bir yıllık milli gelirine eşit olan bir trilyon doları geçmişti. 1993 yılında yalnız gelişmiş ülkelerin bir yılda askeri alanda yaptıkları harcamalar, dünyadaki iki milyar insanın toplam gelirine eşitti. İkinci dünya savaşından 1993'e kadar yapılan askeri harcamalar 30-35 trilyon dolar civarındaydı. Günümüzde küresel olarak dünyanın toplam %5-6 oranındaki yıllık üretimi askeri harcamalara gitmektedir. Küresel olarak sivil hizmetlere herhangi bir katkısı olmayan askeri alana bu kadar büyük maddi kaynaklar aktarılırken, bir çok ülkede en temel insani gereksinimler bile çoğunlukla karşılanamamaktadır. Bu askeri harcamaların önemli bir bölümü gelişmekte olan ülkeler ve özellikle Ortadoğu ülkeleri tarafından yapılmaktadır. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI) bir raporuna göre, 1977-87 yılları

arasında, Ortadoğu ülkeleri askeri amaçlı olarak 615 milyar dolar para harcamışlardır. Bu harcama bölgede ortalama olarak milli gelirin %17'sine tekabül ederken, dünya silah ithalinin %40'ını oluşturmaktaydı. Ortadoğu'daki ülkeler incelendiğinde tüm hükümet harcamalarının %21-26'sının askeri harcamalara gittiği görülecektir. Bu yönlü harcamaların sonucunda, İran-Irak savaşında ölenlerin sayısı bir milyona yaklaşırken, yaralananların sayısı iki milyonu geçmiştir. Bu savaşın ekonomik boyutu da en az insani boyutu kadar korkunç olmuştur. Bu savaşın 1980-85 yılları arasındaki ekonomik maliyeti 416 milyar dolara ulaşmıştır. Bu paranın, iki ülkeden İran'ın 1919'dan beri, Irak'ın 1931'den beri petrol ihracatından kazandıkları tüm para olan 364 milyar dolardan daha fazla olduğu ifade edilmektedir.(Köylü,2002:417-422)

Günümüzde de, dünyada birçok ülke arasında silahlanma yarışı var. Dünyada son on beş yılda silahlanmaya ayrılan yıllık harcama miktarı toplamı yedi yüz milyar dolar ile dokuz yüz milyar dolar arasında değişmektedir. Silahlanma ve savaş yoksulluğun en önemli nedenlerinden biridir. SIPRI yaptığı hesaplarla şu sonuca ulaşmıştır, silahlanmaya harcanan paranın yıllık yalnızca %10'u ayrılırsa, sekiz yıl içinde bütün dünyada beslenme, barınma, eğitim ve sağlık sorunları önemli oranda çözülebilir.(Helvacı,2002:409-410) 100 dolar değeri olan bir Kalaşnikof otomatik tüfek karşılığı, 3000 çocuğu körlükten kurtarmaya yetecek kadar A vitamini kapsülü elde edilebilir. Değeri 100 milyon dolar olan on milyon mermi karşılığı altı ölümcül hastalığa karşı sekiz milyon çocuğa koruyucu aşı yapılabilir. 800 milyon dolar değerindeki 23 savaş uçağına harcanan para ile gelişme ve zeka geriliğine yol açan iyot eksikliğini gidermek için 1.5 milyar insana on yıl yetecek kadar iyotlu tuz dağıtılabilir. Değeri 2.4 milyar dolar olan bir nükleer denizaltı karşılığı, sağlık koşulları yetersiz olan, kırsal kesimde ya da gecekondualarda yaşayan elli milyon insana sağlıklı yaşam ortamı, temiz içme suyu verilebilir. Değeri 24 milyar dolar olan 11 hayalet uçak karşılığı 135 milyon çocuk için dört yıllık öğretim veren okullar kurulabilir. Savaşlarda kullanılan tehlikeli silahlardan biri olan üç dolar değerindeki kara mayınları patladıkları zaman büyük mal ve can kaybına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bunlardan yalnızca bir tanesini etkisiz konuma getirmek için yaklaşık 1000 dolar gerekmektedir.(Köknel,1996:194-195)

İstihdam yaratma açısından bakıldığında, savunma için yapılan harcamalar insan gereksinimlerini karşılayacak bir şey üretmemenin yanı sıra görece az iş imkanı doğurmaktadır. Dolayısıyla, bilinenin tersine askeri harcamalar, iş imkanlarını değil işsizliği artırmaktadır. Çünkü askeri sektöre yapılan yatırımlarla aynı seviyede diğer sektörlerde yapılacak yatırımlar, daha fazla iş imkanı yaratacak ve işsizliği azaltacaktır. Amerika Emek İstatistikleri Bürosu (The Bureau of Labour Statistics) tarafından yapılan bir hesaplama göre her bir milyar dolarlık harcama askeri alanda 75 000 kişiye iş olanağı sağlarken, toplu taşımada ortalama 92 000 kişiye, inşaat sektöründe 100 000 kişiye, sağlık sektöründe 139 000 kişiye

ve eğitim alanında 187 000 kişiye iş imkanı sağlamaktadır. Askeri harcamalardan asıl büyük zararı maddi kaynak yetersizliği çeken yoksul ülkeler görmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin ve/veya yoksul ülkelerin dış borçlarının asıl sorumlusu askeri harcamalardır. Gelişmekte olan ülkelerin giderek artan borç stokunun %40'lık bölümünü silah ithali oluşturmaktadır.(Köylü,2002:419-420)

SIPRI hesaplarına göre, ortalama askeri bir aygıt, sivil piyasalardaki herhangi bir aygıttan yirmi kat daha fazla araştırma yoğun olarak üretilebilmektedir. Ayrıca araştırma geliştirme ile uğraşan bilim insanı toplamının yaklaşık %40'ı askeri alanda çalışmaktadır.(King,2000:95-96) Yani dünyanın büyük maliyetlere katlanarak yetiştirdiği bilim insanlarının bir kısmı yapıcı faaliyetler yerine yıkıcı faaliyetler ile uğraşmaktadırlar. Ayrıca dünyadaki Ar-Ge potansiyelinin önemli bir kısmını askeri alan emmektedir.

Türkiye'deki bütçe uygulamalarında, geçmişten günümüze askeri harcamalar çok önemli bir paya sahip olmuştur. Türkiye'de 1998-2001 arası ele alındığında, kamu harcamalarından eğitime ayrılan pay, %3.5, sağlığa ayrılan pay %3.6, askeri harcamaların payı %4.9 düzeyinde oluşurken; borç ödemelerinin payı %15.2'ye ulaşmış durumda. 2004 bütçesi incelendiğinde savunma, kamu düzeni ve güvenlik hizmetlerinin, konsolide 2004 bütçesinden aldıkları %12.4'lük pay bütçede faizden sonra en büyük harcama kalemi olmaya devam etmektedir. Mal ve hizmet alım giderlerinin ise yaklaşık yarısı Milli Savunma Bakanlığı için yapılırken, Jandarma, Emniyet, Sahil Güvenlik gibi kurumlarla bu oran % 60'ı bulmaktadır. Buna karşılık 2004 bütçesinde, Türkiye'de eğitim ve sağlık için yapılan mal ve hizmet alımları % 20'yi bulmamaktadır.

Göç konusu, kısa ve uzun erimde birbirinden farklı birçok olumlu ve olumsuz gelişmeye neden olabilecek bir olgudur. Göçle bir yerdeki nüfusun aktif kesimi gitmekte, daha az girişimci ve dinamik olan kesim kalmaktadır. Bu da net göç veren yörelerin gelişme hızlarını düşürmektedir. Gelişme hızı düştükçe göç artmakta ve geri kalmışlık düzeyindeki düşüş devam etmektedir. Yer değiştiren kişinin, sadece bir üretim faktörü değil aynı zamanda bir tüketici de olduğu göz önüne alınırsa, göç veren yörelerin pazar olarak görelî avantajlarını yitirmekte oldukları, bunun da gelişmeyi bir başka yoldan etkilediği ortaya çıkar.(Tekeli,1998:16) Türkiye'deki iç göçler incelendiğinde 1975-90 dönemi için en fazla göç veren on ilden altısının Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde olduğu görülmektedir.(Demirci; Sunar,1998:136-137) Türkiye'deki içgöç olgusunun birincil nedeni olarak ekonomik yetersizlikler gösterilmektedir. Ancak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri özelinde düşünüldüğünde ekonomik yetersizliklerin yanı sıra şiddet ortamının da içgöç olgusunun en önemli nedenlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Zaten geleneksel olarak Türkiye'nin en az gelişmiş kesimleri olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan şiddet; göçlere, sosyo-ekonomik ve siyasi durumun daha da bozulmasına yol açmıştır.(Kirişçi; Winrow,2000:125) Bu içgöç olgusunu diğer göç biçimlerinden

ayırır iki önemli faktör söz konusudur. Bunlardan ilki, bu göçün rasyonel bir hesaba, bir göç planına, göçmenin göç üzerine yaptığı bir değerlendirmeye değil; göçmenin kendi iradesi dışında durumunu temelden değiştirecek bir zorlamaya dayanıyor olmasıdır. İkinci faktör, bu göçün göçmenler üzerinde yarattığı travma olarak belirtilebilir. Zorlama göçe maruz kalan aileler/bireyler incelendiğinde birçoğunda köy boşaltma, köy yakma, çatışmaya maruz kalma, taraf olmaya zorlanma gibi travmatik belirtilere rastlamak mümkündür. Yaşanan köy boşaltmalar da içinde olmak üzere bu içgöç süreci incelendiğinde uzun erimde tarım ve hayvancılık gibi geleneksel çalışma biçimlerinden bir anda kopmak zorunda kalan bu kesimlerin daha çok büyük şehirlerin etraflarında yer alan geçekonu mahallelerine göç ettikleri gözlenmektedir. Göçe zorlanma sürecinde yaşanan bu deneyimlerin ötesinde göçle birlikte bu kesimlerin büyük bölümünün mülksüzleştiği görülmektedir.(Şen,2002:183-185)

Bu açıklamaların ışığında şiddetin yoksulluk yaratma potansiyeline dair bazı noktaların açıklanması gerekmektedir. Şiddet, hangi yönlerden yaklaştığında yoksulluğun oluşumuna katkıda bulunur? Askeri harcamalar ve savaşlar gibi şiddet yaratıcılarına harcanan maddi ve insani kaynaklar en önemli yoksulluk nedenlerinin başında gelmektedir. Çünkü dünyadaki ülkelerin çoğunun milli gelirinin önemli bir kısmı askeri harcamalara gitmektedir. İstihdam açısından görece verimsiz olan askeri alanın işsizliğe ve dolayısıyla yoksulluğa neden olması, şiddet ortamından dolayı yardım örgütlerinin bazı yerlerdeki yoksullara ulaşamaması sonucu bu yoksulluğun daha da derinleşmesi gibi belirlenimler de şiddetin yoksulluk yaratma potansiyelini daha açık biçimde ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak, şiddet ortamından dolayı göç zorunluluğunun ortaya çıkması veya şiddetin ortaya çıkardığı yıkım sonucu eldeki maddi imkanların yitirilmesi, şiddete uğrama sonucunda ortaya çıkan bedensel arızalardan dolayı yoksulluğa düşme ve ailenin reisinin şiddete uğrayarak yaşamını kaybetmesi sonucunda ailesinin yoksulluğa düşmesi gibi örneklerle karşılaşılır. Bu örnekler alt alta sıralandığı zaman denilebilir ki, genel olarak şiddetin en önemli sonuçlarından bir tanesi can kayıplarına yol açması ise öbürü bireyleri ve kitleleri yoksulluğa sürüklemesidir.

3.2 – Yoksulluk-Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Değerlendirilmesi

Genel olarak sosyal devlet, toplumu meydana getiren farklı kesimlerin çıkarlarının uyumlaştırıldığı, özel çıkarların bu amaçla törpülendiği, yani özel alan ile kamusal alan ayırımının yapıldığı demokratik oluşumdur. Kamusal alan, farklı statü, grup ve sınıflardan oluşan bireylerin farklı taleplerini gerçekleştirebildikleri, bu taleplerini siyasal olarak meşrulaştırabildikleri alandır. Bunun içinde de eğitim, sağlık, altyapı olanakları gibi kamu hizmetleri ile çalışma ve işçi-işveren ilişkileri gibi tüm anayasal hak alanları mevcuttur.

Sosyal politikanın gelişim seyri, sosyal devlet anlayışı, siyasi gelişmeler gibi etmenlerin yanında öngörülebilir bir ekonomik gelişmeyle de bağlantılıdır. 1970'lerden sonra ekonomik büyümenin yavaşlaması ile gelişmiş ülkelerde sosyal önlemlerin kısıtlanması yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Devletin ekonomik ve sosyal yaşamdaki rolünü azaltmayı amaçlayan Neo-liberal politikalar geçmişten günümüze sosyal politika önlemleri açısından çeşitli olumsuzluklar ve sorunlara neden olmaktadır.(Tokol,2000:7-8) Bu noktada hemen belirtmek gerekir ki, sosyal devletten kopuş; kamusal alanın giderek zayıflaması, piyasa dışı kalan unsurların toplumsal kaynaklardan giderek daha az pay alması yani yoksullaşması anlamına gelmektedir.(Alada; Sayita; Temelli,2002:240) Tüm dünyada 1970'lerden sonra sosyal politika uygulamaları yüksek maliyet nedeniyle sorgulanmaya başlanmış, yeni arayışlar gündeme gelmeye başlamıştır. Böylece sosyal politika uygulamalarından vazgeçilerek sosyal devleti geriletmeye yönelik bir süreç başlamıştır. Ekonomik ve sosyal haklarda yaşanan gerilemeler ise insan hakları açısından daralmalara neden olmuştur. UNDP tarafından her yıl yayımlanan insani gelişmeye ilişkin raporlar, son yıllarda az gelişmiş ülkelerin sosyo-ekonomik durumlarında herhangi bir iyileşmenin olmadığını, aksine kötüleşme olduğunu ortaya koymaktadır.(Pişkinsüt,2001:449-452)

Fordist üretim biçimi ve birikim rejiminin egemen olduğu, Keynesyen iktisadi uygulamaların hakim olduğu refah devleti dönemi ile karşılaştırıldığında Fordizm sonrası üretim biçimi ve birikim rejiminin egemen olduğu, liberal iktisat politikalarının izlendiği dönemde göçmenlerin ve yoksulların karşı karşıya kaldıkları kentsel şiddet de değişmiş, daha doğrusu ağırlaşmıştır. Bunun temelinde ise git gide ağırlık kazanan kapitalizmin sivriliklerini törpüleyen refah devleti uygulamaları ve sosyal politika araçlarından vazgeçmek yatmaktadır.(Akkaya,2002:203-204) Zaten göz önünde olan olgu, kapitalist devletin bir yeniden yapılanma sürecinden geçtiğidir. Bu sürecin ana doğrultusu, devletin saf güvenlik amacına yönelmesi ve cezalandırma iktidarının güçlenmesidir. Sosyal devlet modelinin yerini evrensel düzeyde bir "ceza devleti" modeli almaktadır. Sosyal devletin tasfiyesi ile birlikte, polis, ordu, paramiliter güçler gibi devletin baskı ve güvenlik araçları ağırlığını artırmıştır. Bu araçlar, toplum üzerindeki baskı ve kontrol işlevlerini derinleştirecek biçimde bir yeniden yapılanma sürecine girmişlerdir. Örneğin Latin Amerika ülkelerinde 1980-90 arası cinayet oranları 1970-80 dönemine göre oldukça fazla artmıştır. Bir yandan gelir eşitsizliği ile yoksulluk artarken suç düzeyinin yükselmesi, öbür yandan sistemin güvenlik ihtiyacı, siyasal yönetimlerin baskıcı özünü kuvvetlendirmiştir. Yoksulluğun derinleşmesi ve toplumsal yaşamdaki çözümlenmeyle paralel olarak şiddet; günlük, alelade bir olguya dönüşürken, askeri gücün toplumsal alandaki ağırlığı artmıştır.(Özdek:2002:31) Burada kastedilen olgu, sosyal politika uygulamaları yürürlükten kaldırılırken suç oranlarının ve dolayısıyla sistemin güvenlik ihtiyacının artmasıdır. Bu noktada devletler, sosyal yükümlülüklerini

yerine getirmeyerek asıl suça yönelme nedeni olan ekonomik ve sosyal imkansızlıkların üzerine gitme yerine, sistemin güvenlik araçlarına yatırımlarını artırmaktadırlar.

Refah ekonomileri, hem büyük toplumsal çatışmalardan kaçınılarak dağılımla ilgili kararların alınmasına ve uygulanmasına zemin hazırlamış, hem de böylelikle liberal demokrasilerin yüzyılın ilk yarısını istikrarsızlığa sürükleyen ideolojik aşırılıklarla mücadele etmesine imkan tanımıştır. Refah devleti modeline ve onun bölüşümcü adalet girişimlerine genel anlamda sırt dönülmesi, biraz da ekonomik aktörlerin pazarlara erişim eşitsizliklerini dile getirme ihtiyacından kaynaklanıyordu.(Dannreuther; Dolfsma,2002:6-7) Refah devletinin ideolojik ve toplumsal temelleri önemli sarsıntılar geçirmektedir. Ekonomik yetersizlikler ve sorunlar da eklenince sosyal politikalara ve refah devletine gerek kalmadı söylemine yer açılmıştır. Batılı toplumlarda refah devleti uygulamaları sonucunda eşitsizlikler ve güvencesizlik tehlikeleri belirli ölçüde azaltılmışken, gelişmekte olan ülkelerde bu sorunlar kaçınılmaz bir yazgı olarak kabul edilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk gibi, işsizlik gibi, eğitim, sağlık ve konut sorunları da müthiş boyutlardadır. Bu durumda sosyal politika uygulamalarından vazgeçmek mümkün müdür? Bu yazgıyı değiştirecek güçlerin ortaya çıkması ve birlikte dayanışma sağlaması zor gözükse de, dünyanın her yanında bireycilik rüzgarları esiyorsa da, bu geniş boyutlu toplumsal sorunlar yine ancak toplumsal çözümlerle ortadan kaldırılabilir.(Koray; Topçuoğlu,1995:27) Ancak dünyada küresel düzeyde etkin olan güçler düşünüldüğünde herhangi bir ülkenin veya toplumun yönünü sosyal devlet uygulamalarına dönmesi ya da bu uygulamalarda ısrar etmesi çok zor gibi gözükmektedir. Günümüzde spekülasyon ve finansal sermaye bir yandan emek gücünün fiyatı her nerede ucuzsa ve yönetim aygıtı her nerede en yüksek sömürüyü garanti ediyorsa oraya akmaktadır. Öbür yandan, hala emek gücü üzerinde katı kurallar uygulamayı sürdüren, tam esneklik ve hareketliliğe karşı çıkan, sosyal politika uygulamalarında ısrar edip refah devletinin bazı unsurlarını korumaya çalışan ülkeler küresel para mekanizmaları tarafından baskı altına alınmakta ve cezalandırılmaktadır.(Hardt; Negri,2001:346-347) Çünkü küresel düzeyde yapılandırılıp çalışmaya kazandırılmış yoksul kitlesi aynı zamanda ucuz ve esnek bir emek gücü anlamına gelmektedir. Bu şekilde sosyal devlet olgusundan kalan örgütlenme ve hakların geriletilmesi için aşağıdan gelen güçlü bir baskı ortaya çıkarılır ve sermaye kesiminin gereksinim duyduğu ucuz emek deposu yaratılmış olur.(Özgür,2003:78)

Siyasal renklerinden soyutlandığında, şiddet eylemlerinin daha fazla kırsal yörelerde, kentlerin yoksul gruplarının yaşadıkları gecekondu bölgelerinde daha yoğun olmasının nedeni olarak alt sosyal tabakalarda şiddet, itilmiş hor görülme bir benliğin, kendisine duyarsız kalmış olan bir dünyaya sert tepkisi olarak ortaya konulabilir. Tepki ne kadar şiddetli ve sonuçları ne kadar vahşice olursa olsun,

tüm insanlığı düşman gören bir zihin ve zihniyetin ürünü olmaktan ziyade uzun yılların birikimi olan itilmişliğin, yoksunluğun, ikinci sınıf yurttaşlığın uyandırdığı duyguların sonucudur. Dolayısıyla bu duygular, mağduriyet biçiminde algılanır ve ifade edilir.(Ergil,1997:194-195) Bu yönde ortaya çıkan şiddet biçimini önlemeye dönük olarak başvurulabilecek en etkili yöntemlerden biri yoksullara üretken nitelikler kazandırmaya çalışmak olabilir. Çünkü yaralanmış, kalbi kırılmış, küçük düşürülmüş, yoksunluk içinde bile olsa, üretken yaşama sürecinin kendisi, herhangi bir yoksula geçmişin yaralarını unutturmaya yetecektir.(Fromm,1997:28-29) Dolayısıyla yoksulluğun ana nedenlerinden biri olan işsizlik yani üretken yaşam sürecinden uzakta kalma konusunda alınacak önlemler şiddetin azaltılması amacıyla da hizmet edecektir.

Dünyada yaygın olarak mevcut olan açlık, yoksulluk, eğitimsizlik ve sağlık sorunları gibi sosyal sorunların çözümsüzlüğü kaynak yetersizliğinden dolayı değil, varolan kaynakların yanlış yerlerde kullanılması ve adil olmayan bir biçimde paylaşılmasından ileri gelmektedir. Varolan kaynakların aşırı silahlanmaya harcanması ülkelerin ekonomilerini mahvederek, milyonlarca insanı en temel haklarından mahrum etmektedir. Günümüzdeki savaş ve çatışmalar geçmişe oranla çok daha pahalı, yıkıcı, merhametsiz ve gayri ahlakidir, bu yüzden iç ya da dış savaş ve çatışmalar ülkelerin ekonomilerini, ekolojiyi halkın refahını alt üst etmektedir. Bu dönemde yoksullar yalnız aşırı silahlanma ve buna bağlı olan savaş ve çatışmalardan değil, dengesiz ekonomik dağılımdan da zarar görmektedirler. Adil olmayan ekonomik dağılımın bir sonucu olarak dünya nüfusunun çok küçük bir kısmı refah içinde yaşarken, geri kalan büyük çoğunluk insanlık dışı hayat şartlarında yaşamak zorunda kalmaktadır. Dünyadaki ülkeler, askeri alanda gösterdikleri çabaların bir kısmını küresel düzeyde barışın ve hoşgörünün yerleştirilmesine kanalize edebilirlerse, günümüzde yaşanan vahşet, çatışma ve savaşların en az düzeye indirilmesi başarılabileceği gibi sağlık, eğitim, barınma, açlık, yoksulluk ve çevre sorunları türünden sosyal sorunlarda da çok önemli mesafe alınabilecektir. Fakat bu konuda iyimser olabilmek güçtür. Örneğin, 1995 yılında BM'nin dünya barışı çabaları için harcadığı para yalnızca 3.36 milyar dolardı ki bu, küresel düzeydeki askeri harcamaların %0.5'inden bile daha azdı. Ancak şu açıktır ki, yeryüzünde silahsızlanma öne çıkarılıp gerçek anlamda barış tesis edilmedikçe sosyal adalet gerçekleştirilemeyecek, sosyal adalet gerçekleştirilmedikçe de en gelişmişinden en geri kalmışına kadar hiçbir dünya ülkesi güven ve huzuru yakalayamayacaktır.(Köylü,2002:425-426)

Neo-liberal politikalar ile biçimlendirilen küreselleşmenin, artan bir biçimde yoksulluk ve şiddet ile karakterize olmaya başlayan bir dünya düzeni olduğuna dair inanç gittikçe büyümektedir. Günümüzde birçok kesim aşırı adaletsizliğin dünyanın dengesini bozarak sosyal riski yoğunlaştırdığı konusunda ve terörün beslendiği kaynakların yoksul bölgeler ve küreselleşmenin nimetlerinde yararlanamayan coğrafyalar olduğunda hem fikirdir. Böylece, eğer

şiddetin beslendiği ortamı yaratan yoksulluğun azaltılması isteniyorsa, merkezinde yoksullukla ve şiddetle mücadelenin yer aldığı insan hakları ortak paydası, evrensel değer olarak tüm diğer hakların merkezine konulmalıdır.(Özgür,2003:76)

Tüm bu gözlem ve açıklamalar göstermektedir ki, yoksulluk ile şiddet arasında, birinin diğerinin en önemli nedenlerinden biri olma biçiminde bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla “yoksulluk – şiddet döngüsü” ile anlatılmak istenen, yoksulluk ve şiddet olgularının çeşitli şartlar altında birbirini beslediğidir. Öyleyse her ikisi de insanlık onuru ile bağdaşmayan şiddet ve yoksulluk olgularından herhangi birini azaltmaya dönük olarak uygulanacak olan politika ve uygulamaların, öbürünün azaltılması konusunda da müspet yönde bir etkiye sahip olacağı ortaya çıkmaktadır. Yani şiddeti veya yoksulluğu azaltmaya dönük her türlü politika ve uygulama, yoksulluk şiddet döngüsünün kırılması amacına da hizmet edecektir.

3.3 – Yoksulluk ve Şiddetin Önlenmesine Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları

Hem yoksulluk ve hem de şiddet ile mücadelede kullanılabilecek en önemli ve etkili araç, temel insan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesi ekseninde oluşturulabilecek olan insan hakları yaklaşımıdır. Temel insan hak ve özgürlükleri ise, ancak ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi ile olasıdır. Yoksulluk, yoksunluk ve şiddet ile mücadelede insan haklarının önemi, hukukun üstünlüğü ve demokratik hakların vazgeçilmezliği kabul ediliyorsa, günümüzde bunların yalnızca ulusal sınırlar içinde hapsedilemeyeceği de, yalnızca siyasal otoritelere karşı kullanımının yetmeyeceği de bilinmelidir. Bu durumda iki önemli noktanın öne çıkarılmasında fayda var. Bunlardan ilki, insanı ekonomik ve sosyal koşulları içinde ele alan ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklerin öneminin anlaşılması ve gerçek yerine konulması meselesidir. İkincisi ise, küresel düzeydeki ekonomiyi ve insan haklarını, bir bütün olarak kabul eden bir küresel hukuk sisteminin içine alabilme ve bu sayede onu eşitlikçi ahlak anlayışıyla yeniden uzlaşmaya zorlama konusudur.(Koray; Alev,2002:463-466)

Yoksullukla mücadelede uluslar arası düzeyde yapılabilecekler 2003'teki BM İnsani Gelişme Endeksi'nde de belirtildiği gibi şu ayaklardan oluşabilir: Adil olmayan ticari korumaların ve vergilerin kaldırılması ve eşit bir ticari ortamın sağlanması. Tabiri caiz ise borç denizinde yüzen ve borçlarını döndüremeyen yoksul ülkelerin borçlarının silinmesi. Zengin ülkelerden yoksul ülkelere doğru, yardım akışını hızlandırmak. Yoksul ülkelerin teknolojik ilerlemeye daha kolay ulaşabilmesinin yollarını geliştirmek.(İnsani Gelişme Raporu,2003:2) Şiddet ile mücadelede uluslar arası düzeyde yapılabilecekler ise, uluslar arası hukukun şiddet uygulamalarına karşı yaptırımlarının ağırlaştırılması, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi oluşumların yetkisinin tüm ülkelere

kabul ettirilmesi, savaş suçları, soykırım gibi uygulamalara karşı uluslar arası duyarlılığın ve yaptırım gücünün artırılması olarak sayılabilir.

3.3.1 – Yoksulluk ve Şiddeti Önlemeye Dönük Ekonomik Tedbirler

Neo-liberal iktisadi anlayış, müdahaleci devlet anlayışını savunanlardan farklı olarak müdahaleci devletin yoksulluk sorununun çözümü değil, çoğu zaman kaynağı olduğu görüşündedir. Neo-liberal anlayışa göre, yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik öneriler şunlardan ibarettir: Piyasa ekonomisi güçlendirilerek ve vergi oranları düşürülerek üretim artırılmalı, bireylerin bilgi ve becerileri geliştirilerek, nitelikli işgücü haline getirilmeli, bu sayede işsizliğin azaltılması ve bireylerin gelirlerinin ve refah düzeyinin artırılması amaçlanmalıdır. Zorunlu özel sosyal güvenlik sistemi uygulanmalı, devlet yalnızca primini ödeyemeyecek durumda olanların primlerini karşılamalıdır. Özel eğitim kurumları güçlendirilmeli, eğitimin maliyetini karşılayamayacak olanların harçları devlet tarafından karşılanmalı veya yoksul öğrencilere uzun vadeli düşük faizli burs sağlanmalıdır.

“Açıkça belirtmek gerekir ki bugün kapitalizmin ‘görünmeyen eli’ etkinlikten ziyade adaletsizlik üretmektedir. Bu yüzden kapitalist sistem içinde yoksullukla mücadele konusunda yapılabilecek olanların çoğunu hala (demode olmak pahasına belirtmek gerekir ki) sosyal politika uygulamaları kendi içinde barındırmaktadır.”(Kesici,2005:9) Yoksulluk ve şiddet ile mücadele konusunda veya bunları önlemeye dönük olarak, çoğunda devletin başrolü oynamasının gerektiği bazı ekonomik önlemler ise şu şekilde ifade edilebilir:

3.3.1.1 – Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı: Ekonomik büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde, ekonomik büyümenin eğitim, sağlık gibi temel hizmetleri sunma kapasitesini ve istihdam olanaklarını artırdığı gözlenmektedir. Ayrıca genişleyen bir ekonomide yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak uygulanabilecek olan vergilendirme gibi yeniden dağıtım politikalarının uygulanma şansı daha yüksek olacaktır. Büyüme hızının olabildiğince artırıldığı ve büyüme hızı artarken gelir dağılımını düzeltici önlemlerin devreye sokulduğu bir süreç yoksulluk ve şiddet ile etkin mücadele için gereklidir.(Şenses,2002:221-227) Ancak üretim faktörlerinin mülkiyetinin eşitsiz dağıldığı durumlarda sağlanacak büyümenin yoksulluğu azaltma yönündeki etkisi az olacaktır. Örneğin; Güney Kore ve Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde gerçekleştirilen hızlı büyüme yoksulluğu azaltmada da etkili olurken Latin Amerika ülkelerinde meydana gelen büyümenin bu konuda benzer bir etki göstermemesi birinci grup ülkelerin ikincilerin aksine daha eşitlikçi bir gelir dağılımı yapısına sahip olması ile açıklanmaktadır.(Şenses,2003:321) Bundan dolayı yoksulluğu azaltma amacına istinaden, gelir dağılımını düzeltici uygulamalar büyüme sürecine eşlik etmelidir.

3.3.1.2 – Makroekonomik Politikalar ve Kalkınma Programları:

Makroekonomik politikaların uygulanmasına yönelik olarak alınacak kararlarda alt gelir gruplarının durumunun göz önünde bulundurulması gerekir. Genel veya bölgesel kalkınma projelerinin devreye sokulması düşük gelirli kesimleri koruyucu önlemler ile birlikte ele alındığında yoksulluk ve şiddetin azaltılması amacına da hizmet edecektir.(Dumanlı,1996:150-152) Ayrıca yapısal uyum programlarının uygulanmasında sosyal maliyetler paylaşılırken yoksullar üzerindeki yükün azaltılması da bu yönde katkı sağlayacaktır.

3.3.1.3 – İstihdam Politikaları: Çalışan kesimin sorunlarına yönelik olarak, işçilerin üretici servette pay sahibi olmalarının, kişisel gelişme imkanlarının ve çalışma hayatına ilişkin karar verme mekanizmalarına katılmalarının sağlanması ve sendikal oluşumlarının önündeki engellerin kaldırılması çalışanların yoksulluğunu azaltmada etkili olacaktır.(Tuna; Yalçıntaş,1999:116-121)

İşsizlik ile mücadele amacıyla istihdam plan ve programlarının oluşturulması ve yoksullara üretken nitelikler kazandırılmasına yönelik önlemlerin alınması, yani yoksulların üretken yaşam sürecinin içine çekilmesi hem yoksulluğu ve hem de şiddeti geriletecektir. Yeni iş olanaklarının yaratılması amacıyla yatırımların ve talebin sürekliliğinin sağlanması, üretken ve emek-yoğun iş imkanlarının gelişmesinin teşvik edilmesi ve bu kapsamda küçük ölçekli girişimlerin desteklenmesi, emek arzının piyasaya göre yönlendirilmesi, evde çalışmaya ve/veya kendi hesabına çalışmaya dayalı işlerde artış sağlanması ve işsizlik sigortası gibi uygulamalar yoksulluğu azaltacaktır. Bu uygulamalar bireyleri üretken yaşam sürecinin içine çekecek ve şiddetin öznesi olma ihtimalinden biraz daha uzaklaştıracaktır.

3.3.1.4 – Bütçe Uygulamaları: Hazırlanan yıllık bütçelerde, askeri harcamaların oranının olabildiğince kısılması ve ortaya çıkacak olan fazlanın eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi alanlara kanalize edilmesi gibi uygulamalar ve vergilendirmede, dolaylı vergilerin payını azaltarak dolaysız vergilerin payının artırılması ve herkesten gücüne göre vergi tahsil edilmesi ve ayrıca silah üretimi ve kullanımının şartlarının zorlaştırılması yani maliyetinin olabildiğince artırılması yoksulluk ve şiddet ile mücadelede etkinlik sağlayacaktır.

3.3.2 – Yoksulluk ve Şiddete Karşı Sosyal İçerikli Önlemler

Temel mal ve hizmetleri sübvans e tmeye, istihdamı artırmaya ve kredi olanaklarını genişletmeye yönelmiş olan yoksullukla mücadele programları çerçevesinde ve eşitsizliklerin giderilmesi yönünde kaynakların yeniden dağıtılması (toprak reformu vb.) ile yoksullukla etkin bir mücadeleye girişilebilir.(Şenses,2002:227-245) Şiddetin toplum yaşamından çıkarılması konusunda, hoşgörü kültürünün yerleştirilip yaygınlaştırılması ile mesafe alınabilir. Savaş yoluyla ortaya çıkan şiddeti ve şiddetin sonuçlarını önlemenin en etkin yolu elbette barışı sağlamaktan geçmektedir. Irkçılık, dinsel ve etnik ayrımcılık sonuçta şiddeti besleyen yaklaşımlardır. Uyuşmazlıkların temelinde

bunlarla beraber toplumsal adaletsizlikler, dünyada yaratılan değerlerin adaletsiz dağılımı, yoksulluk ve sömürü vardır. Bundan dolayı barış ve hoşgörünün temeli adalet ve eşitliktir.(Helvacı,2002:412) Yoksulluk ve şiddet ile mücadele konusunda, yani bunları önlemeye dönük olarak, birçok kesime önemli görevler yükleyen bazı sosyal önlemler şöyle ortaya konulabilir:

3.3.2.1 – Hoşgörü Kültürünün Yaygınlaştırılması ve Temel İnsan Hak ve Özgürlükleri İle İlgili Hukuki Düzenlemeler: Hukuk sisteminin şiddete tolerans tanıyan düzenlemelerden arındırılması ve aile içi şiddeti önlemeye dönük hukuki düzenlemeler ve eğitim çabaları; uluslar arası düzeyde silahsızlanmanın öne çıkarılması ve gerçek anlamda barış ve hoşgörü kültürünün tesis edilmesi; özellikle azgelişmiş ülkelerde, şiddet ile bezeli olan erkek egemen bakış açısını kırmaya yönelik olarak kadınlar lehine “pozitif ayrımcılık” unsurlarına yasalarda yer verilmesi gibi uygulamalar yoksulluk ve şiddet ile hukuki bir zeminde mücadele etmenin ipuçlarını vermektedir. Hoşgörü kültürünü ve farklılıklara saygıyı geliştirmeye dönük eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları, hem ulusal ve hem de küresel düzeyde ekonomik ve sosyal hakların, dolayısıyla temel insan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmesi ve korunması temel insan hak ve özgürlüklerini koruma altına alırken yoksulluk ve şiddet ile mücadelede de fayda sağlayacaktır.

3.3.2.2 – Göçlerin Olumsuz Etkilerinin Giderilmesi: Göçün ortaya çıkardığı sorunların önlenmesi konusunda Türkiye özelinde yapılan bir değerlendirme konunun geneline de ışık tutabilecek niteliktedir. Bu çerçevede, Türkiye’deki içgöç sorunsalı ele alındığında, bu içgöçün ve dolayısıyla ortaya çıkardığı yoksulluk ve kentsel şiddetin önlenmesine dönük bazı önlemler alınacaksa eğer, bunlar şöyle olabilir: Köylerdeki gelir azlığı, verimsizlik, işgücü fazlalığı gibi göçe yöneltici nedenlerin devlet tarafından uygulanacak olan destek ve teşvikler ile önlenmesi gerekmektedir. Kırsal alanda verimli istihdam olanakları meydana getirilebilmeli, tarım dışı hizmetler kırsal alana girmelidir. Sanayi kuruluşları şehir dışı nitelikte oluşturulmalı, hammaddeye bağlı olmayan serbest sanayi kuruluşları iş gücü arzının en yüksek olduğu bölgelere kurulmalı, bölgeler arası dengeli politika uygulanmalı ve GAP projesi benzeri projeler yaşama geçirilerek halkın doğduğu yerde tutulması sağlanmalıdır. Demiryolu ağırlıklı hızlı bir ulaşım sistemi oluşturulup, cazibe merkezi olan büyük şehirlere gidip-gelme kolaylaştırılarak, şehre göç ihtiyacı ortadan kaldırılabilir. Bu gibi projelerin gerçekleştirilmesi, şehirlere göçü engelleyerek şehirlere meydana gelen bir çok sorunun yanında yoksulluk ve suçlulukta da bir azalmaya neden olacaktır.(Hancı,2004:6-7) Ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göç ettirilenlerin, “köye dönüş projesi”, “köykent projesi” gibi uygulamalarla eskiden yaşadıkları yerlere dönmeleri için gerekli ortamın hazırlanması yoksulluk ve şiddet ile mücadelede olumlu katkı sağlayacaktır.

3.3.2.3 – Eğitim ve Sağlık Alanlarındaki Uygulamalar: İki önemli şiddet nedeni olan yoksulluğu ve eğitimsizliği azaltmak için sosyal içerikli şiddet ile mücadele programlarının uygulamaya konulması; eğitim, sağlık, transferler gibi kamu hizmetlerinin geliştirilmesi ve bu hizmetlere erişimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. Kamu harcamaları bileşiminde beşeri sermaye alanlarının payının artırılması, aile bireylerinin eğitim olanaklarından yararlandırılarak şiddete karşı bilinçlendirilmesi ve sağlık olanaklarına ulaşmalarının kolaylaştırılması bu noktada önemlidir. Bu uygulamalar toplumun sağlıklı ve bilinçli bir toplum olması noktasında fayda sağlayacağı gibi yoksulluk ve şiddetin geriletilmesi amaçlarına da hizmet edecektir.

3.3.2.4 – Sosyal Güvenliğe İlişkin Uygulamalar: Sosyal güvenlik, gelirin yeniden dağıtılmasına ve sosyal adalet ve sosyal devlet ilkesinin gerçekleşmesine hizmet eden sosyal politikanın bir parçasıdır. Sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, hem yoksul kesimlerin alım gücünü artırarak ekonominin talep yönünü canlı tutacak ve hem de bireyleri yoksulluğa ve yoksunluğa uğramaya karşı koruyacaktır. Sosyal güvenliğe ilişkin daha etkili düzenlemelerin yanı sıra barınma koşullarının iyileştirilmesi ve konut edindirme politikalarının uygulanması, çoğunlukla herhangi bir aileye sahip olmayan sokak çocuklarının koruma altına alınması ve istihdam olanaklarından yararlandırılarak topluma kazandırılması gibi uygulamalar ile toplumun dışlanmış kesimleri sosyal güvenlik şemsiyesinin altına çekilebilir.

3.3.2.5 – Hanehalkı Düzeyinde Alınabilecek Önlemler: Gıda üretme, yakacak toplama türünden geçimlik etkinliklere yönelme ve bu amaçla hanehalkı arasında ve topluluk bazında dayanışmayı artırmak. Hanehalkı tüketim harcamalarında tasarrufa gitmek ve harcamaları olabildiğince gıdaya yönlendirmek. Hanehalkı gelirini artırmak için hanehalkının yakınlarının katılımıyla genişletilmesi veya yeni doğumları önleme gibi yöntemlerle hanehalkı bileşimini ve büyüklüğünü değiştirmeye yönelmek. İstihdam olanak ve koşullarının iyi olduğu bölgelere göç etmek gibi uygulamalar yoksulluk ve şiddet ile hanehalkı düzeyinde mücadele için yapılabilecekler olarak belirtilebilir.(Şenses,2002:247-249) Ailede sorumlulukların eşitlikçi paylaşımı, çalışan bireylerin (özellikle kadınların) sayısının artırılması, aile içi şiddeti azaltmaya dönük bilinçlendirme çabaları ve aileler arası dayanışmanın geliştirilmesi gibi uygulamalar da bu noktada fayda sağlayabilir.

3.3.3 – Doğrudan Yoksulluk ve Şiddet İle Mücadele Yöntemleri

Yoksulluk ve şiddet ile doğrudan mücadelede etkinlik sağlanabilmesi için uygulanabilecek olan önlemlerin bazıları şöyledir:

Yoksullukla mücadele yaklaşımlarının görece etkinliği konusunda etkili bir yoksullukla mücadele programı için hızlı ekonomik büyümeye dayalı dolaylı yoksullukla mücadele yaklaşımının yanı sıra devlet öncülüğünde uygulamaya konulması gereken doğrudan önlemlere de gereksinim vardır. Günümüzde yerel

ve küresel düzeyde yoksullukla mücadelenin etkili olabilmesi için, bu doğrudan ve dolaylı yaklaşımları birlikte ele alan, bu alanda etkinlik gösteren kuruluşlar arasında eşgüdüm sağlamayı amaçlayan ve kısa, orta ve uzun döneme ilişkin ayakları olan bir yoksullukla mücadele stratejisine gereksinim vardır. Bu stratejinin temel unsurları, devletin kısa dönemde yoksul kesimlere sağlayacağı destekler, istihdam yaratabilen eşitlikçi sanayileşme ile büyüme, beşeri ve fiziksel kaynaklar ile gelirin eşitlikçi paylaşımı ve bunlara olanak sağlayan kurumsal düzenlemelerdir.(Şenses,2003:327-353)

Genel anlamda toplumun egemen yaşam biçiminden dışlanmış ve yoksul olan kesimlerinin asgari düzeyde geçim olanaklarına kavuşturulması ve toplumla olan bağlarının güçlendirilmesi için işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı devlet tarafından güvenceli asgari gelir (revenue minimum garanti) sağlanması fayda sağlayacaktır. Bu tarz sosyal yardım uygulamalarına AB ülkelerinde de rastlanmaktadır.(Gökçeoğlu Balcı,2002:481)

Daha çok yoksulların kullandığı mal ve hizmetlerin sübvansede edilmesi, asgari ücret uygulaması, işsizlik sigortası, istihdam olanaklarını artırmaya dönük olarak uygulanabilecek olan çeşitli proje ve önlemler, yoksullara yönelik kredi olanakları ve eğitim programları, çocuk eğitimi ve beslenme programları uygulamaları.(Şenses,2003:327-328)

Suçun azaltılmasına yönelik olarak toplumsal kaynaklı çözümlerin üretilmesi, sivil toplumun desteklenmesi, nüfus artışının kontrol altına alınması ve göçleri ortaya çıkaran etmenler ile mücadele edilmesi yoksulluk ve şiddetin azaltılmasında önemlidir.(Dumanlı,1996:150-152)

Türkiye’de bu yöndeki uygulamalar incelendiğinde, 1986’da kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) aracılığıyla yoksul kesimlere dağıtılan parasal ve aynı desteklerin yanı sıra Sağlık Bakanlığı’nın 1992’de uygulamaya koyduğu yoksul kesimlerin sağlık olanaklarından ücretsiz olarak yararlanmasını sağlayan Yeşil Kart uygulaması öne çıkmaktadır. Ayrıca uluslar arası kuruluşların sivil toplum örgütleri aracılığıyla sağladığı yardımlar da söz konusu olmaktadır. Örneğin; 2001 krizi sonrasında Dünya Bankası’nın bir projesi olan Sosyal Riski Azaltma Projesi (Social Risk Mitigation Project) kapsamında sağlanan maddi destek SYDTF aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.(Şenses,2003:329-330) Ayrıca UNDP tarafından desteklenen GAP Bölgesinde Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Ortadan Kaldırılması, Doğu Anadolu Kalkınma Projesi (DAKAP) ve Mikrofinans Sektör Gelişimi gibi projeler devam etmektedir.(UNDP,2007:1)

SONUÇ

Yoksulluk, olanaklar üzerinde kontrol eksikliği, kötü sağlık ve beslenme koşulları, barınma sorunları, su ve sağlık olanaklarına eksik ulaşım, eğitim ve

beceri noksanlığı, kriz ve şoklara karşı savunmasızlık, suç ve şiddet, politik özgürlük ve ses noksanlığı gibi bir çok olguyu içinde barındıran çok yönlü bir fenomendir. Bugün dünya üzerinde sayıları 3 milyarı bulan insan günde iki doların altında gelir elde etmekte, 1.2 milyardan fazla insan açlık sınırının altında yaşamaktadır. Dolayısıyla gündemdeki en önemli kalkınma sorunu, geliri iki doların altında olan bu üç milyar insana üretime katkı yapabilecekleri bir iş imkanı ve daha iyi bir hayat kalitesi yaratmaktır. Dünyadaki gelirin dağılımında, ülkeler arasında büyük eşitsizlikler mevcuttur. Neo-liberal politikalar ile biçimlendirilen küreselleşme süreci ise bu adaletsiz yapının sürmesine ve derinleşmesine katkı vermiştir. Azgelişmiş ülkelerin bir kısmının yüksek dış borçlarından dolayı IMF ve Dünya Bankası gibi küresel kuruluşlar aracılığıyla gelişmiş ülkelerin gereklerine uydurulma süreci devam etmektedir. Kamu borç yükü uluslararası planda azgelişmiş ülkelerin aleyhine, ulusların kendi içinde ise emek kesiminin ve yoksul kesimin aleyhine olmak üzere gelir dağılımına da etkimektedir.

Saldırıcılık, soykırım, silahlanma, savaş, kitlesel ayrımcılık, işkence, dışlanma gibi birbirini destekleyen farklı biçimleri olan şiddet kavramı, bir hayli geniş bir kavramdır. Ancak kavramın özünde güce dayalı fiziki güç kullanımını kendini göstermektedir. Bugün savaş, işkence, sosyo-politik şiddet, terörizm, devlet terörü gibi birçok türüne rastlanan şiddet olgusu neredeyse sürekli ve olağan bir biçime bürünmüştür. Geçmişten günümüze şiddetin en vahşi biçimlerine silahlı çatışmalarda ve savaşlarda rastlanmaktadır. Ancak bugün şiddet yaratma potansiyeli diğer çağlarla karşılaştırılamayacak düzeyde fazladır. Dünyada var olan silah teknolojisi (özellikle nükleer silahlar düşünüldüğünde), dünyadaki tüm yaşamı sona erdirebilecek kapasitededir. Sosyal ve ekonomik sorunların çok yüksek seviyede seyrettiği son çeyrek yüzyılda, şiddet ve yoksulluk gibi toplumu derinden etkileyen sorunlarda da artış olmuştur. Bu son süreç yoksulluk ile birlikte şiddeti de küreselleştirmiş ve temel insan hak ve özgürlüklerini birçok düzeyde baskı altına almıştır.

Toplumsal yapının devlet aracılığıyla sistemle uyumunun sağlanmasına yönelik olarak eğitim ve sağlık alanlarındaki iyileştirmeler, sosyal yardımlar, sosyal güvenlik, taban fiyatı uygulamaları gibi programlarla öne çıkan sosyal politika önlemleri veya refah devleti yaklaşımı son çeyrek yüzyıldır git gide gerilemektedir. Bu önlemler, rekabetçi piyasa mantığı içinde yavaş yavaş uygulamadan kaldırılmaktadır. Sosyal devletten kopuş ise, piyasa dışı kalan unsurların yoksullaşmasını ve şiddete yönelmesini beraberinde getirmektedir.

Yoksulluk birçok farklı şiddet türünün ortaya çıkmasında etkili olan bir olgu iken, şiddet de toplumun kaynaklarını emerek kitleleri yoksulluğa sürüklemektedir. Ancak yoksulluğu yalnızca şiddete veya şiddeti yalnızca yoksulluğa bağlamak mümkün değildir. Hem yoksulluğun ve hem de şiddetin doğal, toplumsal, ekonomik birçok nedeni bulunmaktadır. Yine de yoksulluğa yol açan nedenler incelendiğinde en önemli nedenlerden birinin şiddet olduğu,

şiddete yol açan etkenler incelendiğinde en önemli etkenlerden birinin yoksulluk olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu iki olgu belli şartlar altında birbirini beslemekte ve ortaya yoksulluk şiddet döngüsü çıkmaktadır. İnsanlık onuru ile bağdaşmayan yoksulluk ve şiddet olgularına karşı, temel insan hak ve özgürlüklerinin gerçekleştirilmeye çalışıldığı sosyal içerikli önlemler, sosyal politika uygulamaları ve ekonomik tedbirler ile mücadele edilebilir. Bu iki olgudan herhangi birini azaltmaya dönük olarak uygulanacak olan politika ve uygulamalar, diğerinin azaltılması amacına da hizmet edecektir. Böylece şiddeti veya yoksulluğu azaltmaya dönük her türlü politika ve uygulama, son kertede yoksulluk şiddet döngüsünün kırılması amacına da hizmet edecektir.

KAYNAKÇA

AKKAYA, Yüksel. **“Göç, Yoksulluk ve Kentsel Şiddet”**, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

ALADA, Adalet B.; SAYITA, Sevgi U.; TEMELLİ, Sezai. **“Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları”**, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

ARIKANOĞLU, Soner. **“Daha Az Suç İşleniyor”**, Radikal Gazetesi, 10 Kasım 2003

“Armed Conflicts/Global Hotspots – Poverty and Violence”, <http://www.periclespress.com/hotspots.html>, 02 09 2003

BAŞ, Hanife. **“At Onu Elinden”**, Hürriyet Gazetesi, Hürriyet İnsan Kaynakları eki, Sayı:421, 02 Kasım 2003

BORA, Aksu. **“Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?: Yoksulluk, Kadınlar ve Hane”**, Yoksulluk Halleri – Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Editör: Necmi Erdoğan, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, 1. Basım, Ağustos 2002

BURKETT, Paul. **“Poverty Crisis in the Tihrd World: The Contradictions of World Bank Policy”**, Monthly Review, Vol.42, No:7, 1990

CHEAL, David. **New Poverty, Families in Postmodern Society**, Greenwood Press, Westport, Connecticut, London, 1996

ÇİĞDEM, Ahmet. **“Yoksulluk ve Dinsellik”**, Yoksulluk Halleri – Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Editör: Necmi Erdoğan, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, 1. Basım Ağustos 2002

DANNREUTHER, C.; DOLFSMA, W. **“Globalisation, Social Capital and Inequality: An İntroduction”**, At Growth and (In)Equality 5 th Annual Conference, Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation Scarman House, University of Warwick, 15-17 March 2002

DEMİRCİ, Meryem; SUNAR, Belma. **“Nüfus Sayımları İle Derlenen İçgöç Bilgisinin Değerlendirilmesi”**, Türkiye’de İçgöç (Konferans, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, İstanbul, Ocak 1998

DİE 2002 Yoksulluk Çalışması, **“DİE, 2002 Yoksulluk Çalışması Sonuçları”**, DİE 2002 Yoksulluk Çalışması Haber Bülteni, Sayı: B.02.1.DİE.0.11.00.03.906/62, 13 04 2004

DREZE, Jean; GAZDAR, Haris. **“Hunger and Poverty in Iraq, 1991”**, World Development, 20(7), 1992

DUMANLI, Recep. **Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, Yayın No: 2449, Haziran 1996

ERDOĞAN, Necmi. **“Giriş: Yoksulları Dinlemek”**, Yoksulluk Halleri – Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Editör: Necmi Erdoğan, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, 1. Basım, Ağustos 2002

ERGİL, Doğu. **Kırk Aynada Kendini Arayan Türkiye**, Doruk Yayımcılık, Ankara Temmuz 1997

FREİRE, Paulo. **Ezilenlerin Pedagojisi**, Çevirenler: Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek, Ayrıntı Yayınları, Dördüncü basım 2003

FROMM, Erich. **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**, Çeviren: Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, 4. Baskı 1997

GORZ, Andre. **Yaşadığımız Sefalet – Kurtuluş Çareleri**, Çeviren: Nilgün Tural, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım 2001

GÖKÇEOĞLU BALCI, Şebnem. **“Yoksulluk ve Sosyal Dışlamanın Hukuksal Nedenleri ve Çözüm Arayışları”**, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

GURR, Ted Robert. **“A Causal Model of Civil Strife”**, The American Political Science Review, Vol.62, December 1968

HANCI, İ. Hamit. **“Çocuk Suçluluğuna Yol Açan Sosyal Bir Yara ‘İç Göçler ve Çarpık kentleşme’ ”**, <http://www.hukukcu.net/carpik%20kentlesme.htm>, 14 05 2004

HARDT, Michael; NEGRI, Antonio. **İmparatorluk**, Çeviri: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım 2001

HELVACI, Nevzat. “Şiddet, Yoksulluk ve İnsan Hakları (Silahlanma, Savaş, Terör, İşkence)”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

ILO, **World Employment Report 2004-05: Employment, Productivity and Poverty Reduction**, International Labour Office, Geneva, First Published 2005

İnsan Hakları Derneği Ankara Şubesi, “**Silahlanmanın Faturası Yoksul Halklara**”, 17 Haziran Dünya Silahsızlanma Günü Bülteni, <http://www.bianet.org/2002/06/03/haber10481.htm>, 14 05 2004

İnsani Gelişme Raporu – 2003, “**Zengin Ülkeler, Küresel Yoksullukla Mücadele İçin Verdikleri Sözü Tutmaya Çağrılıyor**”, New York, 08 Temmuz 2003, <http://www.undp.org.tr/docs/HDR2003/hdr2003-rich%20countries.tr-ko.doc>, 23 04 2004

KAZGAN, Gülten. **Küreselleşme ve Ulus Devlet – Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3. Baskı, Ekim 2002

KEANE, John. **Şiddetin Uzun Yüzyılı**, Çeviri: Bülent Peker, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, Aralık 1998

KESİCİ, Mehmet Rauf. “**Kırılması Gereken Döngü**”, Radikal Gazetesi, 29 Temmuz 2005

KİNG, Alexander. “**II. Dünya Savaşı'nın Sonundan Bu Yana Bilim ve Teknoloji**”, Bilim ve İktidar, Derleme: Federico Mayor – Augusto Forti, Çeviri: Mehmet Küçük, TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 9. Basım, Ekim 2000

KİRİŞÇİ, Kemal; WİNROW, Gareth M. **Kürt Sorunu – Kökeni ve Gelişimi**, Çeviri: Ahmet Fethi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, Üçüncü basım, Mart 2000

KORAY, Meryem; ALEV, Hülya. “**Yoksulluk ve Yoksunluk Konusunda Bütünlükçü Bir İnsan Hakları Yaklaşımı**”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

KORAY, Meryem; TOPÇUOĞLU, Alper. **Sosyal Politika**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Üçüncü Baskı, Bursa 1995

KÖKNEL, Özcan. **Bireysel ve Toplumsal Şiddet**, Altın Kitaplar Yayınevi, 1. Basım, Haziran 1996

KÖYLÜ, Mustafa. “**Küresel Bir Sorun Olarak Savaş Endüstrisi ve Dengesiz Ekonomik Dağılım**”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

MİCHAUD, Yves. **Şiddet**, Çeviren: Cem Muhtaroglu, İletişim Yayınları (Yeni Yüzyıl Kitaplığı), İstanbul 1996

ÖZDEK, Yasemin. “**Küresel Yoksulluk ve Küresel Şiddet Kısacasında İnsan Hakları**”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

ÖZGÜR, Bahadır. “**Yeniden Yapılanmada ‘Zor’un ve ‘Yoksul’un Rolü**”, Evrensel Kültür, Sayı: 141, Eylül 2003

PİŞKİNSÜT, Sema. **Filistin Askısından Fezlekeye İşkencenin Kitabı**, Bilgi Yayınları, 1. Basım, Ekim 2001

SALLAN-GÜL, Songül. “**Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelenin Sosyolojik Boyutları: Göreliden Mutlak Yoksulluğa**”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

SİMONSEN, Jakop. **“Binyıl Kalkınma Hedefleri: Yoksulluğu Ortadan Kaldırmak İçin Ülkeler Arası İşbirliği”**, UNDP 2003 İnsani Gelişme Raporu Tanıtım Toplantısı, Ankara, 08 Temmuz 2003,

http://www.un.org.tr/undp_tur/docs/HDR2003/hdr2003-for%20js-tr.doc, 21 04 2004

SOREL, Georges. **Şiddet Üzerine Düşünceler**, Çeviren: Anahid Hazaryan, Epos Yayınları, 1.Baskı Ankara 2002

ŞEN, Mustafa. **“Kökene Dayalı Dayanışma – Yardımlaşma: ‘Zor İş’...”**, Yoksulluk Halleri – Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, Editör: Necmi Erdoğan, Demokrasi Kitaplığı Yayınevi, 1. Basım Ağustos 2002

ŞENSES, Fikret. **Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk**, İletişim Yayınları, 2. Baskı İstanbul 2002

ŞENSES, Fikret. **“Yoksullukla Mücadelenin Neresindeyiz?: Gözlemler ve Öneriler”**, İktisat Üzerine Yazılar I – Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar (Korkut Boratav’a Armağan), Derleyenler: Ahmet H. Köse, Fikret Şenses, Erinç Yeldan, İletişim Yayınları, 2. Baskı İstanbul 2003

TEKELİ, İlhan. **“Türkiye’de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi”**, Türkiye’de İçgöç (Konferans, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, İstanbul, Ocak 1998

TOKOL, Aysen. **Sosyal Politika**, VİPAŞ A.Ş. Yayını, 2. Baskı, Bursa 2000

TUNA, Orhan; YALÇINTAŞ, Nevzat. **Sosyal Siyaset**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1999

TÜRKER, Yıldırım. **“Mayınlara Dikkat!”**, Radikal Gazetesi, 15 Mart 2004

UNDP. **Yoksulluğun Azaltılması**,

<http://www.undp.org.tr/Gozlem3.aspx?WebSayfaNo=321>, 26 01 2007

USER, İnci; KÜMBETOĞLU, Belkıs; KOLANKAYA, Tolunay. **“Şiddete İlişkin Bir Bilinç Yükseltme Çalışması”**, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Editör: Yasemin Özdek, TODAİE Yayını, 1. Baskı, Mayıs 2002

World Bank. **“What the Poor Say – Violence, Civil Conflict and Public Safety”**, <http://www.worldbank.org/poverty/data/trends/violence.htm>, 02 09 2003

World Bank. **“World Development Report 2000\2001: Attacking Poverty”**, 2001 The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/English-Full-Text-Report/ch1.pdf>, 30 01 2007

